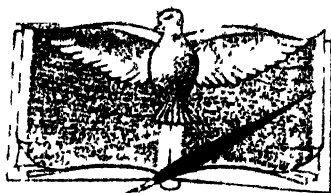

KA JINGIM TIPBRIEW TIBBLEI

Da

U REV. I. KHARKONGNGOR

PART - II

*Hapdeng ka mied bad dum tliw-tliw Kynih u syiar laiwat
"ih-ih", u pah, ka shai ka ngi*

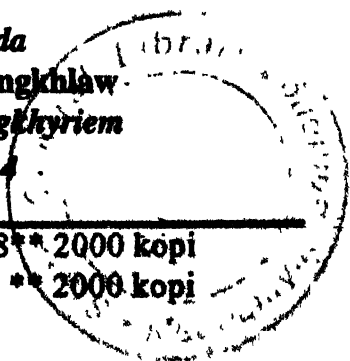
SECOND EDITION

"Da ka hok longtrai la bat"

2006

La Pynmih da
I Mrs. Darkos Nongkhlaw
Nongthymmai Nongthyrlem
Shillong - 14

Sien shon nyngkong 1998 ** 2000 kopi
Sien shon ba-ar 2006 ** 2000 kopi

Ka Maitphang

*Nyngkong, ngu ainguh ia U Blei ba ngu lah ban
pynmih biang ia kane ka kot 'Ka jingim tipbriew
tipblei' ha kane ka snem ar hajar hyndriew. Ha kane ka
sien shon kuba ar ngu pyrshang ban wallum sa katto
katne ki bynta kiba donkam (subject) kiba iamir bad kane
ka kitab. Ha kane ka Kitab nga la pyrshang ban buh la
ka jong ka jong ka bynta - part I bad part II - na ka
bynta kiba dang rit bad kiba la san, ka sneng Khasi lane
ka jinghikai shong tynrai Khasi kaba iadei bad ka akor
ka burom bad ka jingim jinglong babha. Ha ka part I, na
ka bynta kiba dang rit, ngu la bynrap lang bad ki dur
lem bad katto katne ki jingkylli ha kata ka rukom bu ki
lah ban sngewthuh ia ki jingmut kiba don ha ka jingthoh
bad ban lah ruh ban jubab ia ki jingkylli ka ban unap
ban pynproh ia ka jabieng jong ki. Ha ka part II, ia tabu
la san nga shu buh tang ki jingkylli ba kin dup ai ka
jubab jong ki. Borabor, ki jingthoh ki long kiba myntoi
bad kordor khamtam ki jingthoh kiba hikai ia ka akor
ka burom bad ka jinglong jingim babha hyndriew ki long
pat tang ki rong-biria ladu ki knie ki kyo kim hikai bad
kyntu ia la ki khun ban pule ia ki.*

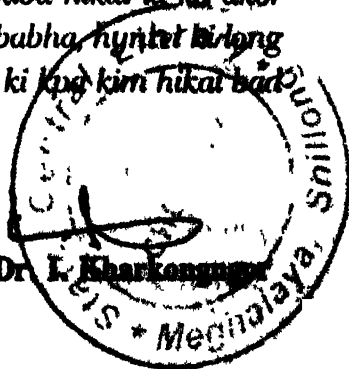
Nongthymmai

Nongkhyriem

Shillong - 793014

Dated the 27th April 2006.

Rev. Dr. I. Kharkongor

Shi Kyntien

Nga dap da ka jingkmén ban iöhi ba, na u khulom jong i Rer .I. Kharkongngor uwei na ki nongthoh-kot ba radbah hapdeng ki nongthohkot Khasi, uba wei-met u la trei da ki hajar kynta bad lah ban pynmih ia ka kitab ba la jer ka Dien-Shon-hi, ha kane ka kynti la mih sa ka thup kaba jer, "ka jingim Tip-briew Tip-blei."

Nga sngew shngaiñ ban iöhi ba ka ri kam kyrduh ki nongpyrta, ki nongsaham bad ki nongkyrsiew ia ka jaitbynriew, khamtam ha ka por, ha kaba i kumba kiba bun ki Jymmang 20, 1998 shoh khaw-tyndep bad bu-aid khariew ha ki hor kiba bam kruiñ ia ka Jaitbynriew. Ki ktien shong-sbai ryngkat bad ki sur-sneng sur-kraw ki tymmen Khasi, kiba la shon-shah lyngba ki phawar bad ki ktien siat-pharshi, ki sawa bad ki kynud lyngba kane ka kitab. Ngi sngewnguh ia ki nongthoh namar ba ki la thoh, lei-lei haba ki la lah kat harduh ban da pynmih da lade ia ki jingthoh jong ki. Ki kitab kiba shong-sbai ki pynkynmaw katno ki nongthoh ki la wad la thud (Research) bad katno ki

*pynkhreh ki taiar (preparation) shwa ban pynmih
pyrthei. U Nongthoh u la pyndep la ka bynta, kaba
sah, ka shong sa ha ki nongpule ba kin tai kin peh, kin
shalani, bad khatduh ba kin dok, kin thew kin woh
kat kumba long ka pylla jingsheniphang jong ki. Ngi
kyrmen ba kanu ka jingpyrshang kan iarap ba ka lyer
tipbriew-tiplei kan beh kylleng ki trep ki skum ban
im ki khun ka Ri. Ngi ai khublei ia u Nongthoh bad
kyrmen ba kin nang bteng ki kitab na une u juh u
khulom. Katba dang pule. engew kumba don ba
pasiaw, ba -*

*Akor tipbriew-tiplei bad ka jingim, ka ialong
kawei, khate noh ia ka Akor. bad jingim kam long ei ei.*

Ryngi Trep
Ryngi Jynriew
Nongthymmai

W.R Laitflang

Ka Krad Lynti

"Shi-eh! Ka Akor kaba tam" I Bah W.R. Laitflang
ha ki kyntien lamphrang jong i halor kane ka kitab i
ong, "Akor tipbriew tipblei bad ka jingim ki ia long
kawei, khate noh ia ka akor, ka jingim kam long ei ei."
Ha ka juk mynta, ki briew ki iakren ia ka bor, ka burom
bad ka spah-ki pyrkhat ba kata ka long ka jingim;
hynrei ha ki longshwa manshwa ka akor bad ka
burom ka long ka nongkynti u briew shimet shimet
kaba da pun, da kha bad da pynsan ka long ka huk,
ka jingshisha bad ka jingim. Ki longshwa manshwa
jong ngi ki niewkor haduh katta katta ia ki briew kiba
donburom bad donakor. Ka rynieng bad ka maiñ
jong ki ka pynshynraiñ ia ki para briew. Ban shu kren
ruma rutiit, ban shu nangang ki da pyrkhat; wat ki
riew madan ruh kim shlan ban shu ia phalub ruma.
Kumta ka long ka dor ki briew kiba donburom don
akor. Haba iakren pat ia ki briew kiba donbor bad don
spah, kin ong "Shi eh! Ka Akor kaba tam." J looid, ki
briew ki donkam ia ka bor, ka burom bad ka spah kaba
kor tam ka long ka akor.

Ha kane ka kot lyngkdop, nga pyrshang ban tam ban lum katto katne ki salit sakhai ka akor longbriew manbriew Khasi-ngam dawa ba ka long kaba biang hynrei ka long tang ka jingpyrshang. Ki briew kiba dang im ha ka snam Khasi paka ki don hi kata ka snap ban sngewthuh ia ka akor bad ka longbriew manbriew Khasi wat la kim ioh shuh ia ka hok ka jinghikai bad ia ka sneng ka kraw Khasi. Namar ka jingjyllei than ka akor iapan bad ka jingbyrsieh ka shongkha shongman. Nga thoh ia kane ka kot lyngkdop da kata ka jingsngewthuh ba kan pynmyntoi ia ka ri bad ka jaitbynriew khamtam ia ka pateng ka ban dang wan.

Nga pynpaw ka jingsngewnguh bad riiewkor ia I Bah W.R. Laitflang iba ju ai bor ai mynsiem man la ka por ban pynmih ia ki kot Khasi.

Nongthymmai Nongkhyriem
Shillong - 793014

I. Kharkongnor

Ki Jingkhung

1. Ka akor kaba iabeh ha ka pang ka shitom kiwei	...	1
2. Ka jingsngewrit	...	3
3. Ka jingsngewmeng	...	9
4. Ka jingiakhelai u Khasi	...	11
5. U Duma	...	17
6. Ki Drok	...	21
7. Ka Kiad	...	24
8. Ka akor ban kren	...	29
9. Ka kam leit khwai	...	35
10. Ka kam beh mrad	...	38
11. U Kwai bad u tympew	...	41
12. Ka por ban iashongkha	...	45
13. Ka rukom ialur samla u Khasi	...	49
14. Ka rukom shim jait u Khasi	...	56
15. Ka rukom shongkha shongman u Khasi	...	61
16. Ka rukom kheif sang	...	63
17. Ka rukom kheif para-ar kmie, para-kha bad bakha u Khasi	...	67
18. Ka rukom phah kylli ha ka shongkha shongman	...	72
19. Ka jingiatch 'sai-iong ne teh ktien	...	74
20. Ka jingpynkhreh na ka bynta ka jingkyntiew kurim	...	76
21. Ha ka sngi kyntiew kurim ne sngi pynhiar synjat	...	78
22. Ka lamdoh	...	82
23. Ka rukom haba punkhun	...	84
24. Ka jingiehnoh tnga ne jingpyllait san shyieng	...	88
25. Ka jinghiar pateng	...	91

KA AKOR KABA ĪABEH HA KA PANG KA SHITOM KIWEI

Kane ka long kawei na ki akor kaba donkam ha ka jingim u briew. Haba don mano mano ba pang ba shitom donkam ban iawer lem ia ki para marjan marpa, ki lok ki jor ban iarap lem ia ki ha kano kano ka rukom. Da kaba iakit lem ia ka khia ka shon jong kita kiba shem lanot ka ai bor, ai mynsiem bad ka ai ruh ha ki ka jingkyrmen ia kaei kaba bha. Haba don ka mynsiem ban iabeh bad iakit lem ia ka shitom ka shijot kiwei ka pyllait ia lade bad ia kiwei ruh na ki saikhum jong ka jingjynjar. Borabor, ka pyrthei ka ju nam bad pyrto ia kito kiba don ka mynsiem sngewlem bad iakit lem ia ka khia ka shitom kiwei. Shi rukom, ha ri Khasi bad Jaiñtia kiba kham bun ki briew ki don ka mynsiem ban iabeh bad ban iadon kti lem ha ka pang ka shitom bad ka iap ka im jong kiwei, kam pher la ki long kiba don ba cm ne ki kup shiliang – sem shiliang. Kham ñiar ban don kiba kiar haba don kum kane ka jingjia; lada ki don, ka lah ban long ba don ka jingbym iasngewthuh jingmut lane ka lah ban long ba don ka jingñashun thlong mluh–thlong sying. Ia kito kiba kiar na ka pang ka shitom ne ka iap ka im jong ki para briew, la ju khot ia ki ba ki long ki ‘Sohshnong’ ne ki ‘Nongwei shi sngi’. Kiba kum kita ki briew ki khot hi ha lade ia ki jingeh bad jingjynjar bad kaba kut ka jingim jong ki ka long ba ka wan lyn-shop ka ‘Nusip takor shyllangmat’. Ka jingim u briew ka long ka bym thikna, kaba lah ban kylla na ka por sha ka por. Bunsien, kito kiba isih bad ñiewbeñ ia ki para briew, ki isih ia lade, ia ki khun ki kti la jong bad ia ka iing ka sem hi baroh kawei. Kiba kum kita ki briew ym ju don ba treh ban kylla thang ne

tih jingtep haba ki iap, ym ju don ba sngewtynnat ban ialap ne iapur shaphang jong ki bad wat u 'sew-bnalat um shlan ban rung ma dei ha iing jong ki. Hei! Hordit hordang ban ibeiñ ia ki para marjan marpa bad ia ki lok ki jor.

JINGKYLLI

1. Iathuh ia ki jingmyntoi kiba mih na kaba iabeh ha ka pang ka shitom kiwei.

2. Batai ia ka jingmut jong kine ki ktien harum:-

(a) Shun thlong mluh – thlong sying. (b) Sohshnong (k) Nongwei shi sngi (d) Nusip takor shyllangmat (e) Kylla thang (g) Horkit hordang (ng) Kup shiliang sem shiliang

3. Thaw senten ia kine ki ktien harum bad pyndonkam ia ki kum ka 'Verb'.

(a) Nam (b) Pyrto (k) Ai mynsiem (d) Im (e) Kam

4. Pyndap ia ki ktien kiba duna ha kine ki senten harum: -

(a) Ka jingim u briew ka long ka bym_____,
kaba lah ban_____ na ka por sha ka_____

(b) Horkit hordang ban ibeiñ ia ki _____,
_____, _____ bad ia ki _____,
_____, _____.

KA JINGSNGEWBIT

Ka ri ka donkam eh ia ki biew kiba don ka mynsiem kaba sngewrit. Borabor, ki biew kiba sngewrit ki long kiba khraw ha ki liang baroh. Na ka mynsiem kaba sngewrit mih bun ki soh kiba bang ba shngiam ba lah ban ai jinghun ia uba bun ba lang khamtam kito kiba mad ia ka. Ka mynsiem kaba sngewrit ka pynpalei ia u biew bad ka pyllait na shibun ki jingpang mynsiem. Ka jingsngewrit ka khring ia ka jingieid ki biew; ki biew ki sngewieid, ki sngewjan bad sngew shaniah. Ka jingsngewrit ka jop ia ka mynsiem biew. Ki biew kiba sngewrit ki long ki biew kiba khraw khamtam kito kiba don kyrdan, don spah bad don ka bor. Ka jingsngewrit ka kynthup lut ia ka aifi longbiew manbiew—ba dei iaroh da ki biew baroh. Ki kot jinghikai, ki kot niam bad ki kot pyrtnei kumjuh ki kren borabor shaphang ka mynsiem sngewrit.

KA RUKOM BAN SNGEWBIT

Don katto katne ha ki thain nongkyndong kiba pyrkhat ba kito kiba phong jain jot jain jakhlia ki long ki briew kiba sngewrit. Kito kiba sngewthuh kumta, wat la ki la don kyrdan ruh pynban ki dang kieng hi da ki jain jot jain jakhlia ban pyni ia lade ba u long uba sngewrit. Ha ka jingshisha, kane ka dei ka jingthad rong ia lade-kaba pynhiar kyrdan ia ka longbriew manbriew. Ka jain ka nep, la ka long kaba jot ba pei lane kaba bha ba miat -ym dei ka jain phong kaba pyni ia ka dur ka jingsngewrit u briew, hynrei ka dei ka mynsiem sngewrit kaba u don, nangta ka iaaid ka ieng, ka jingiadei para briew bad ka ktien ka thylliej kaba u kren kaba pynpaw ia ka dur ba shisha ka jingsngewrit. Ha ka juk mynta, ki nongkyndong ruh ki la nang ban niewkor ia ka riam ka beit.

Ki briew kiba duk ki dei ban sngewthuh ia la ka jong ka jingduk. Ho-oid, la kim kot kyrdan bad ki briew kiba riewspah ne ki briew kiba don kyrdan phewse kim dei ban sngew poh ia lade ki long hi ki briew kiba dondor kumba long lem kiwei pat ki para briew. Haba ia kyrsum bad ki briew kiba riewspah, ki briew kiba khraw kyrdan bad ki 'riew donburom, ki dei ban pynpaw ka mynsiem ka jingsngewrit, da kata ki lah ban pyn-iamir ia lade bad ki ha ki liang baroh bad ki lah ruh ban pynsan pynroi ia lade kumba long lem ma ki. Kaba pynpaw ia ka jingsngewrit kam mut satia ba ki pynhiar dor ia lade hynrei ka pynkhraw ha khmat jong ki ia ka longbriew manbriew kaba shisha.

Ki brierw kiba la nang la stad ne don kyrdan ki dei ban nang ban fiewkor bad burom ia la ki kmie ki kpa, ki rangbah ki san, kumjuh ia ki kup shiliang-sem shiliang. Ym dei ban pyrkhat ba haba la don kyrdan dei ban iaaid pynat shadem ha surok, ban tynsat ki kti ha pla-patlun bad ban byllud naphang kat ia kiba iaikynduh. Kiba riewspah kumjuh, kim dei ban fiewpoh ne ibeifi ia kiba duk kiba rangli. Ka spah kam lah ban siew dor ia ka mynsiem brierw bad kam lah ruh ban bat slem ia ka jingim uba riewspah. Kiba 'riewspah ki donkam ia kiba duk bad kiba duk ki donkam ia kiba riewspah, namar kata, donkam ka jingiārap markylliang. Kiba 'riewspah kim lah ban long kham khraw ia kiba duk namar ka jingim u brierw ka long kaba kylla.

Ki khun binong bishon kim dei ban iaikyrsun ktieh ne iakhleh jaktung lang bad la ki shakri ha ka ham ka dih, ka kup ka sem, ka iaaid ka ieng bad kumta ter ter. Ki kynrad ki dei ban sngew-thuh ia ka jinglong kynrad bad ki shakri ki dei ban sngewthuh ia la ka jinglong shakri – kane ka dei ka aifi longbrierw manbrierw. Haba ong kumne, kam mut ba ki kynrad kin fiewbeifi en lehbeifi ia la ki shakri. Ki shakri ki dei ki brierw-kim dei ki mraw ne mrad. Namar kata, ym dei ban lehbeifi ne pynshitom beifi ne pynduh ja ia ki na kano kano ka daw. Da kumwei pat, ki shakri ki don ka daw ban shakri hok

ia la ki kynrad, ban burom, ban kohnguh bad ban pynsngewbha
 ia la ki kynrad. La u long u kynrad ne u shakri, donkam ban
 ia burom bad fiewkor uwei ia uwei pat ha la ka jong ka jong
 ka sap bad ka hok longbriew manbriew kumba la buh beit da
 U Blei Nongbuh Nongthaw.

Ki syiem ne ki nongsynshar hima kiba sngewrit ki
 sngewthuh kumno ban burom bad fiewkor ia la ki lyngkor, ki
 myntri, ki lyngdoh, ki Sordar, ki bakhraw bad kiwei pat ki
 para nongsynshar hima. Haba don kum kine ki nongsynshar
 ka ri ka shongsuk. Ki kynrem-ki-lyndan kim nud ban ialeh
 pyrshah ia ki syiem ne ki nongsynshar kiba nang ban fiewkor
 bad burom ia ki. Niar eh ka ri ne hima ba kan pait kan pra
 haba don kum kine ki syiem ne ki nongsynshar hima. Ha
 kawei pat ka liang, ki syiem ne nongsynshar hima kiba
 hangamei, kiba sarong bad kiba sngewhieng ha la ka jingstad
 kim lah shan slem. Ki briew kim lah shah bad ki isih ia kiba
 kum kita ki nongsynshar. Kum kine ki jait syiem ne
 nongsynshar hima ki lah ban phuh shipor kum ki 'tlew-eit
 hynrei kaba kut ka jingim jong ki ka long kum u kubi bam
 krulñ uba itynnattang ka sop hynrei uba kyllon hi tang shu
 don ba pynkhih.

Haba leit sha kano kano ka jingialang paidbah ne kano kano ka jingialang, da kynmaw ban kham iatyngkai ia ka akor ka burom kum u briew uba don ka mynsiem kaba sngewrit, borabor, dei ban khmih bad shong ha ka jaka kaba kham long paidbah. Ym dei ban shlur ban shu shong ruma ha ka jaka kaba long kyrpang ioh don ki briew kiba kham khraw bad ki phah kynriah na kata ka jaka. Lada shong ha ka jaka kaba long paidbah, kiwei kin wan bad phah shong ha ka jaka kaba kham long kyrpang, kat kum ka kam bad ka kyrdan. Ha kajuha ka rukom, haba rung ha iing ki briew, ym dei ban shu shong kat haba lap ba shem. Ai lad ia ki trai iing ban ai jaka shong bad haba ki phah shong, dei ban ong "Khublei." Kane ka long kata ka akor tipbriew tipblei bad kaba dei ban seng nongrim naduh dang khynnah. U briew uba sngewrit u long u syiem ka jingjop.

JINGKYILI.

1. Batai lyngkot bad da pynshong nongrim na ka kot ia ka dor ka jingsngewrit.
2. Ai nuksa katto katne ia ka rukom ban sngewrit bad batai bniah kumno ka iapher na ka jingsngew khraw
3. Ai ia ka jingmut jong kine ki ktien harum:-

(a) Thad rong (b) Pynat shadem (k) Tynsat ki kti ha pla patlun (d) Sngewhieng (e) Tiew-eit (g) Kubi bam kruin (ng) Khleh jaktung.
4. Thaw senten ia kine ki ktien harum:-

(a) Shngiam (b) Pynpalei (k) Kyrsum (d) Pyn-iamir (e) Byllud (g) Hangamei (ng) Iatyngkai.
5. Pyndap ia ki ktien kiba duna ha kine ki senten harum:-

(a) Ka jingsngewrit ka khring ia ka jingieid ki briew; ki briew ki _____, ki _____ bad sngew _____

(b) Ki briew kiba sngewrit ki long ki briew kiba khraw kham tam kito kiba don _____, don _____ bad don _____

(k) Ki syiem ne nongsynshar hima kiba _____, kiba _____, bad kiba _____ ha la ka jingstad kim lah shan slem.

KA JINGSNGEWMENG

Ka jingsngewmeng ka mut ka jingsarong ne ka jingsngew hangamei; ka jingsngewthuh u briew shimet ba u long uba lah duh, uba nang lut, uba tip lut bad kumta ter ter. Kane ka lah ban mih na ka jingsngew khraw bad ka lah ruh ban mih na ka dohmud kaba kuhiw. Don teng teng haba u briew u loh spah kynsan kumba loh tuh dohkyndang u ksew na lew, lane u kiew kyrdan kynthet ka mih kane ka mynsiem sngewmeng. Ka jingsngewmeng ka don ha u briew uba riewspah, uba don kyrdan, uba don bor bad lah ruh ban don wat ha u briew uba duk tasam. Hynrei borabor, ki briew kiba riewspah hok bad kiba stad shisha ki kham lait na ka jingsngewmeng. Ki don ka mynsiem sngewsynai la uba duk, uba kup shiliang-sem shiliang bad uba shem jynjar. Uba don ka mynsiem kaba sngewmeng um lah ban pynladei lok bad ki para briew. U pyrkhat la kaei kaei tang marwei, u leh la kaei kaei tang marwei bad um shaniah lano lano ruh. Baroh kaba bha ka dei ka jong u suda-ym dei jong kiwei pat. Ki kup shiliang-sem shiliang kim lah ban la kren kam kren jam ne pan jinglarap na u briew uba sngewmeng. Katba u dang im u kiew skong ha la ka jong ka jingsngew. Ynda u la lap, u lap arban: shiban u lap ka mut bad na shiban u lap ka mynsiem. Namar kata, kum la kane ka

jingsngew kaba kynsha dei ban rat naduh dyngkhong bad ia
 ka dohnud kaba kum kane dei ban thang da u rnga diengmet
 uba saw haiñ haiñ. Ka jingsngewmeng ka long u nongshun
 ba sniew tam ha ka imlang sahlang.

JINGNYLI.

1. Kumno ka jingsngewmeng ka ktah ia ka imlang sahlang.
 Batai na ka jingsngewthuh bad jingshem jong phi.
2. Thaw senten ia kine ki ktien harum:
 - (a) Doh kyndang (b) Tasam (k) Kiew skong (d) Arban
 (e) Dyngkhong.

KA JINGĬAKHALAI U KHASI

Ka kam ĩakhalai ka long kawei na ki kam kaba u Khasi u bang bad byrngia. Don bun jait ki jingĭakhalai kaba ĩapher kawei na kawei pat. Ha ka juk mynta, la kham shitom ban jer kyrteng ĩa baroh ki jait jingĭakhalai. Kiba kham kongsan eh kiba u Khasi u ju pyndonkam ki long: Ka Saw-kynda (ka khalai sbai), Ka Jakor (ka khalai kot), ka Siat Khnam ne Thoh tim, Ka pynĭatur masi, Ka pynmareh kulai thong (mynta kam don shuh), bad don ruh kiwei pat ki jait jingĭakhalai, kum ka Khalai kynruh. Katba ki briew ki nang stad, ka jingĭakhalai ka nang roi; katba ka jingĭakhalai ka nangroi; katta ka ri ka nang jot. Kito kiba pyrkhāt ba ka jingĭakhalai ka long ka kam ĩalehkai sngewbha, kata ka jingpyrkhat ka long kaba bakla; shisien ba u briew u la pyndonkam da kaba ĩathong peisa, ka jingim ka la long makna.

Katba ngi lah ban bishar na ka ĩaid ka ĩeng, ka shong ka sah, bad ka trei ka ktah ki nongĭakhalai, ka paw shai ba ka kam ĩakhalai ka long kaba sniew – ka long ka nongshukor bah ĩa ki nongĭakhalai. Shisien ba ki briew ki la brai bad kyrni ha ka kam ĩakhalai, kim nang shuh ban bat ĩa ka akor bad buram kumba long lem kiwei pat ki para briew. Ki briew kiba la kyrni ha ka kam ĩakhalai kham ĩiar ba ki lah ban khĭad pat na ka – ka jingĭakhalai kan khum thapbawa ĩa ka jingim jong ki.

U briew uba ĩakhalai um don ka mynsiem ka jingĭatip lem. U im tang ahimet bad ka jingim jong u ka long ĩam u 'Said-ana-ĭap'. Niar eh ban shem ba u briew uba ĩakhalai um

long bha long miat. Ka iing ka sem jong u ka long krong
 krong kum ka shakuriaw, ka tnga bad ki khun ki kti jong u ki
 long kum ki sim-pdit ang jingbam. Ka jingjynjar ka iing ka
 sem ka long ka bym kai kham tam ki khun kiba thap bam na
 u. Ka jingim u briew uba la kyrni bha ha ka kam iakhalai ka
 long kum uto u 'Liengiong' uba bam im ia ki sim bad ki
 khfiang-um salia ia la ka jingim ne ia la ki khun ki kti. Borabor,
 u shang lweng lweng shane bad shawei sha ba don jingiakhalai
 khamtam kito kiba brai ha ka jingiakhalai Thoh-tim. U
 nongiakhalai um bang shuh ia ka bylla sngi namar ka kam ka
 long kaba teh bad ka jingfoh ruh ka long kaba rit. Katba u
 dang loh nong ha ka jingiakhalai, u sngewbyrngia bad tiak
 kylla sha ka jingduh iakhalai kumta ka jingim jong u ka la
 lamwir. Haba u duh iakhalai ka mih bun ki jingpyrkhat kiba
 sniew. Um salia ban pan peisa kyliang na ki para briew, lada
 u ithuh ne um ithuh ia ki bad haba um loh, u pyrkhat sa ka
 kam tuh bad um sngew sang ruh ban pyniap ia u briew haba
 um loh peisa ban thied jingbam. U nongiakhalai um pyrwa
 ban die duh ia ki tiar ki tar, ki jingbuh jingsat na la iing haba
 u duh peisa khait ban iakhalai. Teng teng, ha ka por ba dang
 iakhalai don uba bynda noh ia la ka jaispong bad ka jaiskup
 kaba u pyndonkam. Haba um don ei ei shuh ban bynda, u
 sdang sa ka pan iamai bad ki para nongiakhalai, ki lok ki jor
 bad u tim sat ia la ka tnga, ki khun ki kti ha ban da swan
 khoit. Uto uba la shong lyngngeit ka mynalem iakhalai um
 bang shuh ka trei ka krah bad u shu shang roma shang
 sharon kam u hatti sawwana

Ka kam iakhalai ka pynsniew ym tang ia u rangbah ka pynsniew kham tam ia u khynnah. U khynnah uba la mad ia ka kam khalai um lah shuh ban kylla ynda u la rangbah. U khynnah uba la marmlien ia ka kam iakhalai u sdien ia lade ha ki snur-thapbawa jong ka jingiakhalai. U khynnah u dei ban kiar shi syndon na ka kam iakhalai. Don u khynnah uba pyrkhat ban thoh-tim shiphew peisa ar phew peisa kam lei lei, hynrei haba iai pynmlen borabor kane ka shiphew peisa arphew peisa ka bam kruiñ suki suki ia ka dohmet, ka khleiñ bad ka shyieng u khynnah kumba bam ka kruiñ ia u kubi bad khatduhi u shu kyllon hi.

U nongiakhalai katba u dang khie-rasong (iōh-khalai), u phuhmut phuhmat kum u sohbar, i kumba um sti shuh. Tiak poi sha ka dawbad (duh khalai), ka dur khmat jong u ka thangiong ngaiñ kum u khaw-rnga, i kumba ym don snam shuh. Kumne ka kylla dur ka jingim u nongiakhalai kum ka 'fiangbading, kaba shai haba dum bad kaba dum haba shai. Ka jingiakhalai khamtam ka thoh-tim ka shukor madei ia ka jingim u briew; ka pynbang pynbyrngia ia uto uba shu sdang mad bad ka pynjot bad pynkordit khoit ia uto uba la kyrni.

U briew uba la syat bha ha ka kam iakhalai u lah ban ioh shisien na ka shiphew sien. Wat la ka jingioh jong u ka long tang shisien na ka shiphew sien, phewse, um lah shuh ban iehnoh namar ka mynsiem khmih lynti ban ioh iakhalai ka ap-rhing ia u. Don kiba ong ba shisien ba la lyngngeit ha ka pdung ne ka byrni iakhalai bad ba la bat ia ka daw, la eh ban

lakhlad jyndat bad ka. U sbai, ka kot tas ne kot thoh-tim ka ring la u briew sha ka ri ka jingphohsniew ha kaba ym lah shuh ban pynshong nongrim la la ka long rynleng.

Ka long kaba i lyngngoh ban iohi ba u nongiakhalai katba u dang pom daw (ioh khalai) um lah ban kynrong naba shong wat la ki don ki lok kiba ai jingmut ba un ieng noh na ka jaka iakhalai. U am hi triang ban ioh lut la ka peisa kaba dang don ha madan iakhalai. Ka daw hi kaba u bat ka kynshu la u ban dem hi khui wat la u duh ne u ioh. Tang tohkhat let don u nongiakhalai uba lah ban khur lut la ka peisa kaba don ha pdung ne ha byrni iakhalai. Ka long ruh kaba i lyngngoh ba kham bun na ki nongiakhalai kim ju don peisa ban rah sha iing wat la ki ioh khalai katno katno sien. Ka daw jong kane ka long ba ka peisa ka lut noh tang ha ka dih kiad, ka bam ka dih sngewbha para nongiakhalai bad ka poi ruh sha ka pla jong kito kiba iathap-ei narud narud kaba iakynshu kitbok kitrwiang la u. Sa kawei pat, u nongiakhalai haba u ioh khalai um ju poi beit sha la iing. Kumta ka shu lut noh ha lynti da kaba laleh kmen leh sngewbha bad ki lok.

Ka tyngka iakhalai ka leit ka wan khlem sangeh, mynta ka sngi ka wan sha uwei u briew, lashai ka leit sha uwei pat. Shisien ba ka la lait na ka kti, kam ju wan phai kylla shuh. Mynta ka sngi u nongiakhalai u lah ban ioh bad lashai haba u khalai biang kan leit sha uwei pat. Ha kane ka rukom ka tyngka iakhalai kam ju lang ha pla. Namar kata, kham bun na ki nongiakhalai ki kylla duk bad jot thlaw.

Ha ka khalai shnong ne khalai Raid, ki nongpyniakhalai ki ju shim peisa, katba shong ka dor, na ki nongiakhalai haba ki pom daw. Ki nongiakhalai, haba ki pom daw, lada shi wait ne ar wait ne katno katno wait, man ba ki pom daw ki dei ban thep ha ka synduk ba la pynkhreh da ki nongpyniakhalai. ĩa kane ka peisa ba la thep ha ka synduk, la khot ka 'Bai ding' lane 'Bai-musur'. Borabor, haba ka jingĩakhalai ka neh bun bun sngi, ka peisa ĩakhalai ka lut noh tang ha ka 'Bai-ding' bad ki nongiakhalai ki hap ban shu leit thylli sha la ĩing da ki jaiĩ kiba tngit bad ki khmat kiba saw-reng kum ka dkhoh.

Ka jingĩakhalai ka long kawej na ki kam kaba pynhiar ĩa ka akor Khasi. Ka pynsniew dur ĩa ka longbriew manbriew, ka longĩing longsem bad ĩa ka imlang sahlang baroh kawei. Ka ri bad ka jaitbynriew ka dei ban rat dyngkhong ĩa kane ka kam kaba sniew lynda kumta ka akor Khasi kan sa kylla long ka 'Akor Pohrati'!

JINGKYLLI.

1. Kumno ka kam iakhalai ka ktah ia ka jingim u briew bad ia ka iing ka sem ?
2. "Ka jingiakhalai ka khum thapbawa ia ka jingim u briew"
Ha kano ka rukom ka khum thapbawa. Da batai shai.
3. Jer kyrteng ia ki jait jingiakhalai bad batai lyngkot ia ki.
4. Ai ia ka jingmut jong kine ki ktien harum :-

(a) 'Suid sna-iaap (b) Sim-pdit ang jingbam (k) 'Liengiong
(d) Hati sawkuna (e) Khie-rasong (g) 'ñiangbading (ng)
bai-musur (h) Akor pohrati.

5. Thaw senten ia kine ki ktien harum: -

(a) Byrngia (b) Makna (k) Krong krong (d) Shakuriaw
(e) lweng lweng (g) Bynda (ng) Khait (h) Bam kruiñ (i)
Khaw-rnga (ñ) Dawbad (j) Madei (l) Pom daw (m) Kynshu
(n) Saw reng (ñ) Rat dyngkhong.

U DUMA

U duma u don bun jait bad la shna ha kiba bun rukom. U long u jingdih uba pyndonkam tang ki shynrng ha ri Khasi. Ha kiwei pat ki ri ki kynthei ruh ki dih duma. U long u jingdih u bym don jingmad bad uba pyn-buaid ia u bym pat ju mlien dih. Hynrei ia kito kiba la kyrni u pynbang bad pynsngewtynn timer. Ka jingmad bad ka jingbang u duma ym lah ban batai namar ka kut tang ha ka jingtan bad jingpynmih ia ka tdem. U duma u long u jingdih uba pynking ia ka khlieh bad pynkyndeh ia ka shadem, pynbah kito kiba la dih kyrni bha ki ong ba ki king ka khlieh lada ym ioh duma. Don kiba ong bha ban dih duma, haba la rangbah, bad don pat kiba ong, bha ban nym dih. Ka jingmon ban dih ne ban nym dih duma ka shong eh ha u briew shimet shimet. Ha ri Khasi jong ngi don katto katne ki bynta kiba sniew bad kiba pyn-ibeij ia u rangbah briew khamtam ia kito kiba la dih kyrni bha ia u duma.

Kat kum ka aifn longbriew manbriew dei tang u rangbah briew ne uno uno u shynrang uba la palat ia ka arphew snem ka rta uba dei ban dih duma. Haba dih duma ynda la rangbah bha ka kham lait shibun na ki jingpang bad jingktah u duma ia ki dkhot met. Wat la katta ruh u duma u ktah ia ka shadem bad ki dohjem jong u briew uba la rangbah haba la dih kyrni.

Kawei pat ka jingsniew ka long ba ym don uwei ruh u rangbah uba pyrshang ban kiar na kaba dih khleh ia u duma. Lada u dih mynta ia u duma Khasi uba ju iadih paidbah (uba ktieh bad rkhiang), lashai, un dih da u biri; la shisngi, da u sikret tad; la saw sngi; da u nobikot bad kumta ter ter. Kane ka jingmlien kaba sniew ka ktah ia ka shadem, ki dohjem bad ia ka jabieng u briew. Namar kata, ban lait na kane ka jingmlien kaba sniew, kaba pynmynsaw ia ka jingim u briew, dei ban pyrshang ban dih tang shi jait, lada uno uno u jait duma.

Kawei pat ka akor kaba isaitmet ka long ba donbun ki rangbah briew ki bym ju pynbiang la u jong u duma haba don ha la iing ne haba ki leit jingleit. La shem bunsien ba don u rangbah uba don tang u duma khlem jingpruid bad don pat uba don tang u jingpruid khlem duma. Don ruh u rangbah u bym salia ban shu pan duma bad jingpruid na ki briew, kat haba lap, lada ithuh ne ym ithuh. Kane ka pyn-ibeij bad pynhiar dor ia ka jinglong rangbah. Lada ym lah ban taiar la u jong ka kham bha ban shu shah bad sngap. Ym dei ban shu jham madei kat na uba lap ba shem ha lynti ne ban shu khrong madei na ki lok ki jor man ka por.

Shuh shuh, u rangbah um dei ban dih ruma ia u duma ne u biri khyrdong tang namar ba jur ka jingkwah. Kane ka dei ka jingmlien kaba sniew kaba pynmynsaw ia ka jingkoit jingkhiah bad kaba pynpoh dor ia ka long rangbah. Ym dei ruh ban iakbum bad u luk u lak da kajuh ka shlim ne tangduma.

Lada dei ban ia ai bynta lem ia ki dei ban da fiad shwa da ka rumar ne kano kano ka jaiñ lyngkhot khnang ban lait na ka jingkit ia ka umbiah ne jingpang jong kiwei pat. Lada dei pat u sikret ne biri dei ban shu sam mar uwei ne ban shu kdiah mar shi lyngkhot. Kynmaw haba ai shlim ia ki lok dei ban shim noh mardor tang shu dep dih namar lada kum klet ka shlim ka lah ban jah rngai. Ha kane ka juk ba lashai donkam ban pyrshang ban pyllait ia lade na kane ka jingmlen kaba ijli

Ha kane ka juk mynta ngi iohi ba bun ki khynnah ki la kyrni ka dih duma. Imat ki kmie ki kpa bad ki nonghikai kim lah ban pyllait ia ki khynnah na kane ka jingmlen kaba sniew. Don ki khynnah kiba dih duma haduh ban da saw reng ki khmat. U duma u pynsniew haduh katta katta ia ka jingim ki khynnah namar ki khmat, ka jabieng, ka shadem bad baroh ki dkhot jong ki ki long kiba dang jem bad dang lung. U khynnah u lah ban long uba tbit ha ka trei kam lane ha ka jingpule hynrei lada u dih duma ha kum kine ki por ka jabieng jong u kam lah shuh ban trei kam ha ka rukom kaba dei. U biri u long u jingdih uba ki khynnah ki ieid eh kham tam ki khynnah nongkyndong. Kim tip haduh katno ka pynsniew une u biri ia ki dkhot met jong ki. U biri u long u jingdih uba tad dor bad la khleh ha kiba bun rukom. Don teng teng u biri uba shu khleh thok da ka eit-masi ne da kino kino ki fluit kiba tasyriem kum u biri. Ki nongshna thok ki leh kumne ia u biri tang ban

ioh-nong namar u biri u long uba tad dor. Kim salia ban leh ia kane ka kam kaba sniew wat la ki tip ba ka pynmynsaw ia ka jingim ki briew namar ki pyrkhat eh tang kumno ban pynmyntoi shimet. Ha kane lei lei ka juk mynta ka long kaba ishyrkhei ban dih pathar ia u biri ne sikret namar bun bah ki 'riew sniew kiba pyrshang ban pynjot ia ki khynnah da kaba tyngkhap ne tyrsat da ki drok. Namar kata, ki khynnah kham tam ki khynnah skul, ki dei ban kiar shi syndon na ka jingdih sikret ne biri ioh ki hap ei ha kane ka apot.

JINGKYLLI.

1. Ha kano ka rukom u дума u pynsniew ia ka jingkoit jingkhiah. Batai bniah katba phi lah ?
2. Kiei ki lad kiba lah ban iarap ia u briew ban kiar na ka jingdih дума ?.
3. Pyndap ia kine ki ktien kiba дuna harum:

Kane ka jingmlien kaba sniew ka ktah ia ka _____
 ki _____ bad ia ka _____ u briew.

KI DROK

Dang shen kine ki drok ki la ioh jaka ban rung ha kane ka ri Khasi Jaiñtia. Ryngkat bad ka jingstad kane ka juk mynta, la wan poi ruh ki jingthala ba bun rukom bad ki jingdih ba khyllah, ba kynsha bad ba pynlamwir ia ka jait bynriew baroh kawei. Ha ka jingshisha, ka ri ka ap khmih lynti ia ki samla ban kyntiew ia ka lawei jong ka jaitbynriew, hynrei kumba long mynta, ka lah ban long mar khongpong. Ha kane kajuk mynta, ki samla, khamtam ki samla shynrang, kim da imon shuh ban pynlut por ha ka jingpule, kim kwah shuh ban trei da ka bor met, kim treh ban pynshitom haba ki trei bad kim sngewbha ruh ban bat bad bud ia ka jingim don-akor. Kumba long mynta ki briew, khamtam ki rangbah, ki kham jied ia ka jingim sngewbha pyrthei ban ia ka jingim shisha. Ka jingim lyngkar ka la nangjur, ka thoh tim ka la nang jyllei, ka jingdih bu-iaa ka la nang ngam ha ka longbriew manbriew bad ka jingdih drok ka la nang kharoi. Ngi ishyrkhei ban iohi ba ka jaitbynriew Khasi ka lah ban kut noh tang ha ki tamasa bad kam sngewbha.

Ki drok ki long ki jingdih kiba pynshyrkhei ia ka jaitbynriew. Ngi long ka jaitbynriew kaba shitroh bad lada ym lah ban bat lakam ia ka jingdih drok ha ka por kaba biang, ka jaitbynriew ka lah ban kie-berong. Ki drok ki long ka jingpang kaba iabit kham sniew ban ia kano kano ka jingpang. Uno uno uba ialang bad uba dih drok u ngat ha kane ka jingpang, lada u mon ne um mon. Ki nongdih drok khammam

kito kiba la dih kyrni ki kwah ban pynngat lem ha kane ka jingsniew ia ki briew kiba bha. Namar kata, donkam ban kiar lai maw lai dieng na ki nongdih drok khamtam ki khun kiba dang khie dang san.

Ki drok ki don bun rukom: u Kynja (hahish) bad ka Kani (morphine) ki long ki jingdih kiba ju pyndonkam kynrei ha ki katto katne ki jaka ha ka ri jong ngi. Don kiwei pat ki jait jingdih kum Charas bad Chandu. Mynta don kiba pyndonkam ia u Marihuna da kaba dih ha ka shlim. Haba dih ia une ka ktah ia u klongsnam bad ka pynmih ka jingtied haduh 140-160 sien tied shi minit. Don pat kiba pyndonkam ia ki jait kuli dawai ba don ka Barbiturate kiba don bun rukom kum u Nembutal, Leconal, Luminal, Ameytal, Butisol bad kiwei kiwei. Don ruh kiba pyndonkam ia u Mandrax.

Kine ki jait kuli ki long kiba pynking khlieh, pynlamwir bad kiba pynmysaw ia ki dkhot met u briew. Hynrei u jingdih uba shykhei tam ia baroh u long u L.S.D (Lisergic acid diethylamide). Kiba bun haba ki dih ia une u kuli ki iap. Ka daw ka long ba u ktah ia ka jabieng - u pynking khlieh bad pynlamwir. Haba u iohi ia ka sim, u kwah ban her; haba u iohi ia ka duriaw, u kwah ban ngam bad jngi kum ka dohkha wat la um nang ban jngi; haba u iohi ia ka riat, u ryngkoh kai kum ha madan; bun ki nongdih drok kiba ryngkoh kai na khalki jong ki iing kiba bun mala bad ki shu iap ei. U L.S.D u pynmatlah ia ki khmat, u pyntroifi ia ki dkhot met bad u pynduh ia ka jingioh khun.

Mynta ka long ka kamram ki kmie ki kpa, ki nonghikai
bad ki khun samla ban rat dyngkhong ia kane ka jingsniew
kaba la sdang ban ioh jaka ha kane ka ri jong ngi.

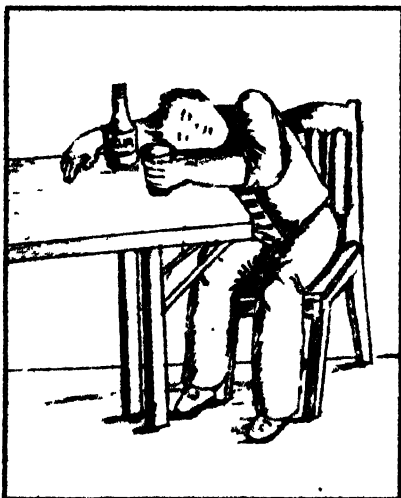
JINGKYLLI

1. Jer kyrteng ia ki drok. Batai shai ha kano ka rukom ka
ktah ia ka jingkoit jingkhiah bad ka pynsniew ia ka jingim
u brieve.
2. Pyndap ia kine ki ktien kiba duna harum:

U L.S.D u pynmatlah ia ki _____, u pyntroifi ia
ki _____, bad u pynduh ia ka _____,

KA KIAD

Ka kiad ka long ka long
 ka ktien kyllum hynrei ka don
 ha ka ka jingmut kaba iar. Ka
 kiad ka don bun jait. La shna
 ia ka kiad na u khaw, u krai, u
 kew, u kynja soh bad u jhur.
 Kumba long ka kiad phareng,
 ka kiad Khasi ruh ka don bun
 jait, bad la shna ia ka ha kata
 ka rukom ban pyniapher
 kawei na kawei pat. Ka kiad
 kaba u Khasi u ju pyndonkam

kynrei ka long: ka 'iad-um, ka 'iad-hiar, ka 'iad-phudka, ka
 'iad-rod ne 'iad-thnam. Ha kane ka juk mynta, ki briew ki ju
 ia kren tang ia ka kiad kaba khor bad kaba jem. Ha kajuha ka
 kiad ki nongshet ki lah ban pynkhor bad ruh ban pynjem. Don
 ka kiad kaba la shet khor na ka bynta kano kano ka
 jingpyndonkam kaba kyrpang. Ka kiad kaba jem ka long kaba
 kham iapyndonkam ne iadih paidbah...ia ka kiad kaba jem lah
 ruh ban pynkhor da kaba ber da u dumasla, u tutia bad kiwei
 kiwei ki jait jingber.

Ka kiad kaba la shet ha ka rukom kaba bniah bad thikna,
 ka long ka jingdih kaba bha kaba ju pyndonkam na ka bynta
 ban shna dawai bad la ju pyndonkam ruh ban dii na ka bynta
 ban pynkhlaifi ia ka met kaba tlot bad swai kat kum ka por

bad ka bor. Ka kiad ka kylla sniew namar ba ki nongshet bad ki nongdih ki pyndonkam bakla ia ka, nalar kata, ki nongdih ki dih apot haduh ban da lko ki thied ki jaw bad king ka jabiang. Baroh ki nongdih kiba la kymni bha ki kylla jot bad shong mraw ha ka kiad. Kham bun na ki nongdih kiba long kum ki 'sna-
iap.

Kham fiar ban don kiba ong ba ka kiad ka long kaba bha. Kane ka jia long namar ka la pynjot ia kiba bun ki mynsiem bad ba ki nongshet bad nongdie ki la pyndonkam bakla ia ka tang na ka bynta ka jingmyntoi jong ki shimet. Ka Bible ka ong: "ka walfi jong ki ka long ka bih ki lakjakor bad ka bih kaba sniew ki self-puh"; ka kot niâm ki Hindu ka ong: "Ka jingdih kiad ka long ka pop sha ka ban iap (mortal sin), ka long ka Mahapataka"; ka Koran ka ong: "Ka kiad ka long ka atiar u ksuid (agent of devil)"; U Mahatma Gandhi u ong: "Ka kiad ka pynsniew ia u briew ha ka liang ka met ka phad, ka jingmut jingpyrkhat, ka jinglong jingim ryntih bad ka jingioh jingkot.."; U Abraham Lincoln u ong: "ka kiad ka long ka jingpang bampong (cancer) ha ka hulang sahang u khun bynriew, kaba bampong ia ka longbriew manbriew bad kaba phnieng ia ki tyngam ban bam duh khoit ia ka ruh"; Ka Medical Science ka ong: "Ka kiad ka pynmysaw ia ka jingkoit jingkhiah, ka pynjuler ne pynmysaw ia u dohnud (liver), ia u khyilai (kidney), bad ka pyntlot ia u klongsnam bad ia ki tiar ban pynfiar mynsiem." Ka kiad ka long ka nongpyniamai briew, ka nongpynjot ia ka longiing longsem khamtam ia ka longrynieng.

Kumba long mynta ym don shuh ka jingpynshlur iano ban dih kiad. Ka jingshisha ka long ba wei u briew u la mad ia ka kiad um lah shuh ban ichnoh. La shem ba baroh ki nongdih kiad ki jot thiaw na i jingdih iba shi kroid ar kroid. Mynta wat ong shuh ba ka kiad ka long ka dawai pynjah thait bad kaba pynsgewbha mynsiem. Shisien ba la mad ia ka niar eh uba lah ban synshar ia lade. Don kiba ong ba ka kiad ka long paralok u Ksuid-tan. Haba ialong lok bad u 'suid-tan u wan paw borabor bad u patom ia u haba u thmu ban pynjot. Dei u 'suid-tan uba kyntuid ia u ban dih shi klat ar klat haduh ban da um tip briew shuh. U pynbrai bad u pynkwah haduh ban da lamwir ka khlieh. Kito kiba dang synlar ka jingim kim dei ban mad ia ka kiad tdit tdot. Shi syndon dei ban kiar na ka kiad lynda kumta u khawiang un bat lakam ia u briew ban pynlong mraw ha ka.

Katba lah bha ban ym mad ia ka kiad. Ia uba la dih kyrni, dei ban pyrshang ban pynduna da ka dih tang shiteng na kaba ju dih ha ka por jan mied shwa ban bam. Kumne dei ban pynduna khyndiat khyndiat man ka por haduh ban da lah ban pynduh syndon ia ka. Da kaba leh kumne, ym tang ba ka pynjah thait ia ka met, ka phad, ka ai bor ruh ia ki thied ki jaw ban khie im pat. Ka kiad ka kham iadei bad u briew uba trei shitom da ka bor met. Uba trei suk kam iarap ei ei ruh em, ka pyntlor pynban ia ki thied bad ka pynking khlieh ia uba tlot met.

Ka kiad Khasi ka kjit ia ka jingim u briew. Bun bah kiba shu lap ei da ka jingdih kiad. Shisien ba la mad ia ka, u

khawiang u bat bad u kylla nongdih. Uto uba la mar mlien haba um ioh kiad ka mynsiem ka pisa bad um nang ban trei ban ktah bad um nang ruh ban ioh thiah, Kam pher lada u don ne um don peisa ia ka kiad u ioh hi ban dih-ka long kumba la iatang ba dei ban ioh dih. U nongbylla sngi haba u kamai tang ban bam ruh um lah ban pyndap hynrei ia ka kiad u ioh hi ban dih ha kano kano ka por. Don bun ki briew kiba dih khlem akor haduh ba kim nang shuh ban trei ban ktah ne ban kamai kajih. Ha ka jaka ban kamai ban bsa ia la ki khun, u shu thiah sngi bad iawer tang sha ka jaka ba don ki paralok nongdih. Bun bah ki kmie kiba kamai hi ban kyndoi jakpoh ia la ki khun. Kum une u jait briew um salja lada duh khaw lane duh bam ki khun tang ban ioh dih ia lade. Ym tang katta, uto lei lei uba sniew jinglong, u am tang ka pan iamai bad la ka kmie ki khun bad u mai u tim ia la ki khun ha ban da suwan hi khoit.

Ka kyrdan u nongdih ka ia ryngkat dor ban u sniang. U sniang u dang don ka por ban sum ktieh bad ban dem ha ki 'liew-sur katba u nongdih uba la kyrni bha um ju tip bor. Kam pher la u long u nongbylla sngi ne u sahep rangbah, haba la lap ka por dih um tip shuh ban synshar ia lade. Wat la u riam bha rymphai, haba um lah kyrda shuh ban leit phai sha la iing, u thiah kat haba lap ba shem. Don teng teng uba babe ia kaei kaba u la leh haba u la pyngngad. Ynda la poi ka por dih u klet noh bad u leh biang kumjuh. 'Haei ka jingim u nongdih, tang ka syrngiew!'

Ka kiad ka don ka jingmad kaba khyllad. Haba ki briew ki mad ia ka ki kynphuit, ki da pangah khlieh. Ka don ka jingmad kaba long blad byrtiat kumno re hynrei pynban ki am sia ban dih ia ka. Ym don ba lah ban batai ia ka jingshisha ia ka jingbang jong ka. Tang kawei kaba ngi sngewthuh bad kata ka long ba don ka bor na rngai kaba bat ia u briew ban dih bad ban pynjot ia u. Namar kata, ki briew ki la dei ban thngad maitang maitait ban dih ia ka.

JINGKYLLI

1. Batai ha kano ka rukom ka kiad ka pynsniew ia u briew uba la dih kyrni ?
2. Thoh na ka jingkynmaw jong phi ia ka jinglong jong ka kiad kat kum ka jingong kine harum:
 - (a) Ka Bible (b) U Mahatma Gandhi (k) U Abraham Lincoln (d) Ka Medical Science.
3. Kiei ki lad ba lah ban iarap ia u briew ban lait na ka jingdih kiad ?
4. Thaw senten ia kine ki ktien harum:
 - (a) Khor (b) Lko (k) Shi kroid ar kroid (d) Tdit tdot (e) Khawiang (g) Rymphai (ng) Kynphuit (h) Byrtiat (i) Maitang maitait.

KA AKOR BAN KREN

U briew u long u jingthaw uba nang ban kren, lait noh katto katne kiba U Blei u la thaw khyllah. Ka rukom kren ka don bun jait bad ka iapher kawei na kawei pat. Ka jingiapher ka rukom kren ka long ki ktien kiba u briew u kren. Ki briew shi tyllup ka pyrthei ki don la ka jong ka jong ka ktien bad ki iapher kawei na kawei pat. Ka jingiapher ka ktien ka long kat kum ka jaka bad ka jait bynriew. Ha kane ka juk mynta ki briew ki la lah ban sngewthuh bad kren ia ka ktien jong kiwei pat ki jait bynriew da kaba iai pyrthufi bud bad hikai.

Ka ktien ka long kaba kordor hynrei kaba kham kordor ka long ka rukom kren. Ha ka juk uba rim mynba ka pyrthei ka dang beij, dang hok bad dang beit ki ktien ki dang synlar bad ka rukom kren ka dang beit, dang don burom bad don akor. Ha kane ka juk mynta ba la shai ka pyrthei, ki ktien ki la bun syrtap, ka rukom kren ka la kyllaifi bad ka akor ka burom ruh ka la nang duh. Ha ka jaitbynriew Khasi, wat la ka pyrthei ka la kylla, dang don kiba pyrshang ban bat ia ka akor ka burom ha kaba pyndonkam ia ki ktien bad ka rukom ban kren kham tam ki briew kiba la rangbah bad kiba don burom.

Kumba u briew u long uba iapher ha ka duru ka longrynieng bad ka longbriew manbriew kumta ruh ka don ka jingiapher ki briew ha ka rukom pyndonkam ia ki ktien bad

ka rukom ban kren. Hynrei la ka long ha kano kano ka dur, kum ka jaitbynriew ngi dei ban bat la ka akor kaba bha ha kaba pyndonkam la ki ktien bad ka rukom ban kren.

Naduh dang rit la donkam ban hikai la ki khun ban nang la ka akor ban kren, ka jingnang ki khun ban kren don akor bad pyndonkam la ki ktien kiba bha ka shong ha ki kmie ki kpa bad ki nonghikai. Ki kmie ki kpa kiba donburom ki ju hikai la ki khun da ki ktien kiba don-akor bad kata ka ktien ka pynsan pynrangbah la ki ha kata ka nongrim bad ka bat la ki wat ynda ki la rangbah. Shi kyntien ba ki kmie ki kpa ki kren ka ngam ha ki khun, ym lah shuh ban khar, lada kaba bha ne kaba sniew. Namar kata, ka long kaba donkam la ki kmie ki kpa bad ki nonghikai ban husiar shwa ban ang ka shyntur ban kren la ki khun kiba dang rit. Don ki briew kiba im tang ban biria bad kren kai la la ki lok ki jor. Ynda la marmlien ha kane ka rukom, ha ka kam kaba shisha ruh mih ka ktien biria kaba pynsting thew la kiba sngap bad ka pynlong kam kai noh wat la ka kam kaba shisha. Kumjuh u briew uba ju pyndonkam da ki ktien sih, uba ju tim bad tia ha la ling, borabor ka mih kane ka ktien haba lakren bad ki briew kiba don burom. Haba mih ka ktien sih ha khmat ki briew kiba donburom, ka thad rong la la ka long rynleng bad ka pynpaw ruh la ka jinghiar dor ka longfing-longaem. Haba la kren parabriew, donkam ban kumai la ka ktien, da khan shwa ban

kren bad kren ruh tang ia kaba don ha ka jingmut khang ba ki brierw kin ym loh daw bad ban sah ka ia bha ia mist beroh shilynter ka jingim.

Kaba kren liap liap saitlah kam long satia kaba sngewtynnmat ban sngap. Ym don uwei ruh u ban sngewtynnmat ia u brierw uba saitlah bad u bym ailad ia kiwei pat ban lakren lem khamtam ha ki kam kiba iadei lang. Ha ka kynhun ne jingialang donkam uwei u ban ai ksai ha ka jingkren bad kiwei kin ia loh bynta ha ka jinglakren. Borabor, ka jinglakren kaba seisoa ka dei kaba iapyni nia ym kaba fania. Haba lakren ym dei ban pyrkhata tang ban loh wohdaw wohdong ia ka jingkren kiwei, hynrei kaba bha tam ka long ban latei halor ka jingkren ne jingiasyllok jong ki. U brierw uba bun ktien saitlah kum u pait-puraw u long u brierw uba jyndong jingmut u bym lah ban ai ka jingiatei iasyllok kaba myntoi ia kiwei bad bunsien ka jingkren jong u ka shu kut noh kum ka palong ha ki haw haw. Toi lada bun ne khyndiat ka jingkren ka dei ban long kaba seisoa bad kaba ai jingmyntoi lem ia kiwei.

Ym dei ban kren thawnang, ban iathuhkhana thok ne ban pynheh jyndeia kano kano ka bym shisha loh ka pyntroufi ia ia ka long rynteng bad ka longbrierw manbrierw. Shisien ba marmlien ia ka iathuh thok, ym don ba pdiang shuh wat lada iathuh ia kaba shisha. Haba lakren bad ki para-brierw, ym dei ban fiew ba ka jingkren ia jong ka long kaba dei bad ka jong kiwei pat ka long kaba bakia. Borabor, dei ban da pynshongnia

kano kaba dei bad kano ka bym dei. Lada don u briew uba kren bakla ne kren ia kano kano ka bym iadei bad ka jingmut, shu pyni ia kata ka jingbakla ba un pynbeit hi. Lada jia ba um pdiang bad um sngewthuh ia la ka jong ka jingbakla hadien ba la pyni, ka bha ban shu kiar na kum uta u briew khlem da ai daw da kumne kumtai. Haba iakren badno badno, dei ban da peit artat ia ka rta bad ka maiñ u briew. Ym dei ban kren madei shalaki ioh poi sha ka khlemraiñ. Donkam ban kren kat kum ka ryñieng bad ka dor u briew. Haba iakren bad ki briew kiba la nang la stad donkam ban kham iatyngkan bad tyngkai ia u thylliej khnang ban nym paw pen la ka jong ka jingbeij jingduna. Borabor, pyrshang ban kren da ka jingsngewrit bad pynduna ka jingkren. Teng teng, wat ia kaci kaba la tip, haba iakren bad ki briew kiba stad, da antad, ioh ki kham tip pynban ma ki ban ia lade. Ha kawei pat ka liang, ki briew kiba la stad ki burom ia kito kiba nang ban pynpaw ka jingsngewrit. U briew u bym sngewthuh ia la ka jingduna um lah, da lei lei, ban kiew ha ka longbriew manbriew. U briew uba stad shisha dei uta uba sngewthuh ia la ka jingduna.

Kaba kren lorni bad kren pyniashut briew ka long kawei na ki atiar kaba pynjot pynpra la ka longfing longsem kiwei bad ia la ka jong ka ling. Ka kam pyniashrut briew ka dei ka kam 'suid-tan. Tang u 'suid-tan uba pyrsad da ki ktien lyer bih ban pynsniew dur ia ki briew. Ki briew kiba bha kim ju kwah ban pyniashut ne ban pynjot pynpa la ka ling kiwei pat,

namar ki sheptieng ioh ka kyrtoh lyndet sha lade. Haba don ka jingīashut para-briew dei ban syrpai syrpuđ da ki ktien jali-ja-um; pyni da ka lynti kaba dei, kren da ka ktien pynīasuk bad pynwan iā ki ban iapasiang hapdeng jong ki. **Ka ktien ki nongpynīasuk ka kham kordor ban iā u paila bad ka ksīar.**

Haba kren paitbah, donkam ka jingpynkhreh thikna kat kum ka bynta ba la buh. Ka jingkren iā ki ktien kiba jem, ba lyngkot, ba bang bad ba ai jingmut, ka pynbrai iā u nongsngap. Kynmaw ba ki briew ki jlep bad ki ngiah ban sngap iā u briew uba kren jlan bad kren tohmet. Kino kino ki kyntien kiba mih na u nongkren ki dei ban long kiba don jingmut bad kiba ai jingmyntoi iā kiba sngap. Sumar ban nym kren ki ktien kiba pynmong iāno iāno shimet shimet. U nongkren uba beij u bang iā la ka jong ka jingkren bad u nongkren uba stad u ioh kem iā ka jingbang jong ki nongsngap.

Ka spah bad ka jingnang jingstad ki long kiba kordor iā u briew. Lah ban ioh iā ka spah bad ka jingnang jingstad tang da ka bor pyrkhāt bad ka jingnang ban kren. Ha u briew ka ktien ka long kaba kordor tam ban iā kiei kiei baroh. **Ym lah ban thied iā ka ktien da ka spah hynrei lah ban ioh da uno uno u briew uba nang ban sumar bad sharai iā ka.** Ka ktien ka long ka jingmad kaba bang tam.

JINGKYLLI

1. Kdew katto katne ka akor ban kren katba phi lah ban shem na ka kot pule.
2. Ha kano ka rukom ka ktien bad ka rukom kren ka saiñ dur ia ka longiing kaba bha ne kaba sniew ?
3. “Borabor, ka jingiakren kaba seisoh ka dei kaba iapyni nia ym kaba iania”. Sei ia ki nia jong phi ban pynshisha ia katei ka jingong kham tam haba phi don ha ka jingialang paidbah.
4. Kumno ka kren lorni bad kren pyniashut briew ka pynpait pynpra ia ka longiing longsem kiwei bad ia la ka jong ka iing ?
5. Thaw senten ia kine ki ktien harum :-
 (a) Synlar (b) Mar mlien (k) Maiñ (d) iatyngkan (e) antad
 (g) Syrpai syrpud (ng) iapasiang (h) Pynbrai.

KA KAM LEIT KHWAI

Don katto katne ki briew kiba shong mraw ha ki kam sngewbha. Ka kam leit khwai ka long kawei na ki kam sngewbha kaba ki briew ki byrngia bad sngewtynnad. Don tang katto katne eh ki briew kiba kamai jakpoh na ka kam leit khwai. ĩa ki briew kiba kyrni ha ka kam khwai la khot 'Rawon'. Borabor, ki rawon kiba la kyrni bha ha ka kam khwai ki bylling noh ĩa lade bad ĩa ka ĩing ka sem. Haba ki la dem ngon ban khwai, kim kynmaw shuh ĩa ka bam ka dih, ka ĩing ka sem, ka dum ka shai, ka thiah ka dem, baroh ka jingmut jingpyrkhat jong ki ka leit sha u phong bad u ryngwiang. Haba ki ĩoh lei lei ban kynjut kawei ar ki dohkha, katta ka la nang pynkyndeh shuh shuh ĩa ka mynsiem jong ki. Don ruh kiba klet noh wat ĩa la ki khun kiba thiah pang ha la ĩing. Ym don ba lah ban pynpep ĩa ki lait noh tang haba don kano kano ka jingjia ka bym lah shuh ban kiar. Kumba ong mano re ba la teh shangkhawiah ka puri-blei. Ym don ka khia ka shon, ka jan ka jngai ne ka tieng ka smiej, baroh ki jingmut jingpyrkhat ki ngam jylliew tang ha ka leit khwai. Ki ĩaid thop shi thop marwei lane ar ngut, mynsngi ne mynmied bad ki kieng la ka tin eit-masi, ka ruh-ship bad u ryngwiang ha tyrpeng. Ka khubor kaba pynkmen kaba pynum mynsiem ĩa ka jingim jong ki ka long ka jingbeh ka lyer, ka jingtuid ki lat-lat bad ka jingwin ki sla um. Kiba la kyrni bha, kim don por ban shong sngi bad

ban korbar ia ki kam iing kam sem. Lada lait por tang khyndiat, kin pynlut ha kaba wad soh pangkhlieh, soh lang, kber, puit, khñiang saw-khlieh had kiwei kiwei ki jait khñiang. (ha kane ka juk mynta, la mih bun ki jait jingbam dohkha kiba shu shna hi).

Ki don ka jingim kaba shi sur baroh saw aiom. Ki nang ban khein ia ka por hiar, por kiew bad por bam ki dohkha. Ka jingbeh ka lyer suhsieng, ka jingkhiihwin ki dieng ha khlaw bad ka jingkyrhuh ki wah bad ki kshaid ka biang ban pyn-um ia ka dohnud jong ki. Shi shyndop ne dohwai ka jarew bad shi hali ki puria ne tung thang ka biang ban bam sa-ur lyngngai harud wah. Ki riam kum ki bula, phong da ki jain kiba la jot ne syrtap bad ki tupia iapan kylliang ha khlieh.

Ka jingleit khwai ka long kawei na ki jait jingialehkai kaba pynaram ia ka met, kaba pynbyrngia bad kaba pyn-pyngngad jabieng. Hynrei kano kano ka kam ialehkai kaba u brieve u kyrni than ka long kaba sniew khamtam ka bym pynmyntoi ia ka jingim. Ka kam rawon ka long kawei na ki kam kaba pynhiar dor ia ka longrynieng bad ka longbrieve manbrieve. Don ki rawon kiba klet noh ia ka kam ka jam, ka iing ka sem bad kiba im sngi tang ban leit khwai – kam pher la ki ioh ne ki duh. Kim salia ban phong jain jot jain pei bad ban bam mata madei tang ban ioh leit khwai. Kim don lok don jor bad klet ia ka imlang sahleng. Don teng teng kiba iap ngam jyilop hapoh um bad don ruh kiba shah rong ha ka um

saw namar ba ki klet noh ia lade. Ka kam rawon ka dei ka kam pynsgewbha shimet bad kaba pynkordit ia ka iing ka sem ha ki bun bynta. Ki rawon kiba kyrni than kim iapher ei ei na ki pukir kieng klong. Namar kata, donkam ban kiär na ka jinglong kyrni ha ka kam rawon, lada dei ban leit, ai kan long tang ka jingpynjah thait ia ka met bad mynsiem.

JINGKYLLJ

1. Ha kano ka rukom ka kam rawon ka teh shangkawiah ia ka jingim u briew ? Iathuh bniah katba phi lah ban tip na ka kot pule bad na ka jingshem jong phi.

2. Ai ia ka jingmut jong kine ki kuen harum :

(a) Byrngia (b) Kamai jakpoh (k) Shangkawiah (d) Puri Blei (e) Ruh-ship (g) Shyndop (ng) Jarew (h) Pukir kieng klong.

3. Thaw senten ia kine ki ktien harum :

(a) Kyrni (b) Bylling (k) Kynjut (d) Pynkyndeh (e) Pynum mynsiem (g) Bam sa-ur (ng) Mata madei.

KA KAM BEH MRAD

Ka kam beh mrad ka long kawei na ki jait jingialeh kai kaba shi sien lano lano khamtam ha ka por tlang. Don kiba leit da ka kynhun, don kiba leit da ka shnong bad kham tiar kiba leit marwei shi met. Kiba leit marwei shi met dei kito kiba leit siat sim ne syiar ne thap mrad ha ka jaka ne shnong kaba marjan ne kiba thap mrad ha la ka jong ka lyngkha. Ka kam beh mrad ruh ka long kawei na ki kam tamasa ne kam sngewbha. Ha kane ka juk mynta ba la duna ka khlaw, la duna ruh ki nongbeh mrad.

Don ki shnong ne kynhun kiba pynlong ka jingiasyllok bad jingiasuk para-nongbeh mrad bad buh ruh ha ka jingduwai ha shwa ban iamih artat ban leit beh mrad. Ki da mang katno sngi ban pynlut - ar taiew, lai taiew ne shi bnai. Ki da pynkhreh lypa ka peisa, u khaw, ki khiew shet bad kiwei kiwei ki jingdonkam. Ynda la kut ka por ki wan phai noh, lada ioh ne duh. Haba ki ioh mrad ki ia-shad, ia risa, ia kynhoi bad ia phawer kynud bun ki sur kiba pher ba pher. Ki ju bynta doh mrad ne doh kyndang para nongbeh mrad, ki nongsiat ki ioh kham bun ka bhah. Kiwei kiwei ki ioh mar katjuh bad ki rah ia ka doh kyndang sha la ki jong ki jong ki iing. La ki ioh tang mar khyndiat ruh ki da kmen eh ba ki la ioh doh mrad ban ia ai mad lem ia la ki khun bad ban ioh pyni rong ha shnong ha thaw.

Hapdeng ka jingkmén, ka don ruh ka jingeh kaba ki nongbeh mrad ki iakynduh. Borabor, haba ki ialeit da ka shnong ki jied ia ka jaka kaba kham jngai sha ba don ki khlaw kiba rben da kata ka jingthmu ban ioh ki mrad kiba kham heh ki ban iabiang bad ka jingdon paid. Ki hap ban iangam ia ka khlaw ka btaþ, ka sangam ka sajah bad teng teng ki hap ban jam lyngba ia ki wah kiba jylliew. Wat la ki shah shitom katta ka mynsiem jong ki ka shad kmen da kata ka jingangnud ban ioh don mrad. Don ka por ba ki ioh bad don ruh ka por ba ki hap ban wan phai thylli. Ka jinglut ka long kaba jur hynrei kim da pyrwa eh ia kata. Tang katto katne kiba don ba em kiba ju leit man la ka por, kam pher lada ioh ne duh, ki bym khuslai ia ka jinglut namar ki shim ba ka long tang ka kam sngewbha. Ha ki por mynshwa, ki briew ki sheptieng ia ki nongbeh mrad namar kim lah ban pyniapher kino kiba beh mrad bad kino kiba beh briew.

Ha ri Khasi Jaiñtia ngi don tang khyndiat ki jait mrad khlaw bad kita kiba don ruh ki la nang duh jait. Ka khlaw ka la nang synlen bad ym don jaka rieh ia ki sim bad ki mrad khlaw lait noh sa tang ha ki katto katne ki khlaw sorkar.

Ha kine ki sngi ngi iohi ba bun bah ki jait mrad, ki sim, u khñiang, u wieh bad kiwei pat ki jingthaw ba im bad ba par ki la nang jah nang jah bad kan poi ka por ba ngin nym iohi shuh ia ki na sla khyndew ka ri Khasi Jaiñtia bad lada ka long kumta, ngi long ka jaitbynriew kaba sniew bok.

JINGKYLLI

1. "Ka kam beh mrad ka long kawei na ki jait jingialehkai"
Sei ia ki nia jong phi kiba biang ban pynshisha ia katei
ka jingong.
2. Thaw senten ia kine ki ktien harum pyndonkam kum ka
"verb":

(a) Mang (b) Kynhoi (k) Bhah (d) Mad (e) angnud (g)
Pyrwa (ng) Synlen (h) Wieh.

U KWAI BAD U TYMPEW

Īa u kwai, u tympew bad ka shun ki briew ki ĩabam lang ha kajuh ka por bad ki long u jait jingbam ba pyndonkam kynrei ha ri Khasi Jaintia. Kiwei pat ki jaitbynriew ha ri India ruh ki pyndonkam bha ĩa u kwai bad u tympew. Kim long ki jingbam kiba pyndang ĩa ka kpoh hynrei ki briew ki ĩabam kyrni bad sngewtynn timer ruh haba ĩoh bam. Ha ri Khasi Jaintia ki long shi bynta na ka jingbam kaba pyndei ĩa ka rukom imlang sahang Khasi bad kaba pyndup burom ĩa ka jaitbynriew. Lada ha ĩing ne jaka ĩew ne hangno hangno ba ĩakynduh paralok ne para briew ka rukom Khasi ka long ban ĩa burom da u kwai bad tympew. Hangne ngi lah ban ai nishan ba ka jaitbynriew Khasi ka ĩapher na kawei pat ka jait bynriew. Naduh ki khynnah kiba la kham san haduh ki tymmen ki kro, shynrang bad kynthei, ki ĩabam kwai lait noh katto katne kiba dei na ka Balang kaba hikai ba ym dei ban bam kwai.

Ngi lah ban ithuh ĩa ki briew kiba bam kwai tang na ka jingsaw hoiĳ ka shyntur. Kito kiba la bam kwai teng bad kiba shu iehnoh kynsan, ka shyntur jong ki ka long blad blar blar kum u tor masi uba la sah slem ne kum ka doh-ĩap. Don kiba ong ba u kwai u ĩarap ban pynĩap ĩa ki khĳiang bniat namer ba don ka shun bad ka duma sia bad ka ĩarap ruh ban tylliat bha ka kpoh. Kito kiba la kyrni bha ka bam kwai ka shitor shihun ban iehnoh jyndat.

Kumba ong haneng ka jaitbynriew Khasi ka long kaba bam kwai bha. Don bun kiba bam lynter ia u kwai khlem jingkut bad khlem thait. Don kiba bam haduh ban da saw-jlep ki bniat bad rben taiñ ka shyntur. Kane ka long ka jingmlien kaba ijli. La kumno kumno dei ban bam da ka akor kaba itynnat, kaba ishongkun bad dei iaroh. Ym dei ban bam madei bad kyrni than namar ka lah ban ktah ia ka jingkoit jingkhiah bad ka pynsyrrwa ei ia ka karnai kajih khlem jingmyntoi.

Baroh ki kynthei ki dei ban nang ban bam kwai ha ka dur kaba itynnat. Haba bam kwai, kim dei ban leh jawsheh, pyntmuñ ka shyntur kum ka tyllong rjewhadem bad ka duma sla ha ki bniat kum ka tungtap ha khra. Nalor kata, kim dei ban ktha ia-ang ka shyntur kum u maw tylliat rjewhadem. Kim dei ruh ban kalaiñ ruma da u thylliej haduh ban da saw lut ki rmiang shyntur bad bit shaba kwai ha tmoh. Ki dei ban pyrshang ban bam pynitynnat ia lade katba lah. Pyrshang ban ktha iakbum ka shyntur khnang ban nym jawdud kulmar bad ha kata ka rukom ba ki rmiang shyntur kin long kiba saw itynnat. Ki kynthei ki dei ban ialeh katba lah ban ym biah pashait kat haba lap ba shem, hynrei ki dei ban biah ha ki jaka kyndong ne ha nalla. Haba biah, khmih ban ym sied sha kiwei pat. Ym dei ban bam kwai lynter taid baroh shi sngi shi sngi kum ka 'lang tuh kper. Donkam ban da pud teng katto katne por bad mar shu ia dep bam dei ban da fiad ia ka rmiang shyntur ne shut ia ki bniat. Haba bam duma sla, ym dei ban

kyllan pynpaw doh-bniat ha khmat ki briew bad dei ban tynnat
 ia ka ha ki doh-bniat ha ka rukom kaba itynnat lane haba la
 dep pyndonkam ia ka dei ban shu bret noh. Lada ha iing ne
 iing briew, ym dei ban biah pashait ha dpei ne ha ki
 mawbyrsiew ioh ka sied sha ki khiew-shet. Ka jingbiah ha
 dpei ne ha ki mawbyrsiew ka pynisaitmet ia ki briew kiba
 wan shongkai. Shwa ban biah borabor dei ban da kyrda da ki
 kti ban ym phaloh shawei pat.

Kawei pat ka jingmlien kaba dei ban kiar ka long ka
 jingleit khrong tympew bad kwai na iing ki para marjan. Katba
 lah ym dei ban pynmlien ka jingleit khrong kwai bad tympew
 na ki para-marjan ne ki lok ki jor. Lada jia ba duh eh khoit dei
 ban pan kylliang shisien tiak bad sa pynphai ynda la ioh. Ym
 dei ban jham madei ia ka jong kiwei. Ym dei ruh ban tyngkai
 la ki jong bad ban shu khwan ei na ki lok. Dei ban ia ai
 markylliang. Ki kmie ki kpa kim dei ban phah khrong kwai
 bad tympew ia ki khun ioh ka long ka jinghikai ia ki ynda ki la
 san la rangbah. Kynmaw ban taiar la u jong u kwai bad tympew
 haba leit jingleit, leit iew ne leit trei ban nym long ka jingeh ia
 lade bad ban lait na ka jingmlien ban pan madei na kiwei.

Mynta ha kane ka juk kiew dieng sohmynten, naduh ki
 khynnah kiba dang shi troh ka eitmut ki la sdang ban bam
 kwai. Kane ka jia long namar ki kmie ki kpa ki leh bym
 suiddiew bad kim mai haba ki iohi ba ki bam kwai. Dei ki
 kmie ki kpa kiba ai lad bad dei ruh ma ki ki ban takraifi kylla

baroh shiphew kti haba ki iohi ba ki khun ki la kyrni ka bam kwai. Toi ha ka jingshisha, ki khynnah kiba dang hapoh shiphew snem ka rta, kynthei ne shynrang, kim dei ban bam kwai khamtam ki khynnah skul. U kwai bad u tymphew kim pynmyntoi ei ei ia ki khynnah kiba dang rit. Ka shu pynsyrrwa kai ia ka kamai ki kmie ki kpa, ka pynhiar dor ia ka akor longbriew manbriew bad ka pyntroiñ ruh ia ki dkhot bad ka jabieng ba dang lung jong ki. Borabor, ki khynnah ki dei ban bam ka jingbam kaba tei ia ka met.

JINGKYLLI

1. Batai ia ka jingmyntoi bad jingduh myntoi haba bam kwai.
Wallam katto katne ki nuksa babha haba bam kwai.
2. Ai ia ka jingmut jong kine ki ktien harum:

(a) Ka jingmlien kaba ijli (b) Pyntmuiñ ka shyntur (k)
'Langtuh kper (d) Pynpaw dohbniat (e) Biah pashait (g)
Jham madei (ng) Ka juk kiew dieng sohmynten (h)
Takraiñ kylla.
3. Thaw senten ia kine ki ktien harum:

(a) Ai nishan (b) Blar blar (k) Saw-jlep (d) Jawsheh (e)
Tynsat.

KA POR BAN İASHONGKHA

Katba ngi lah ban tip ki longshwa manshwa jong ngi kim da buh pud kaba thikna shaphang ka kam shongkha shongman. La sngewthuh ba uno uno ne kano kano kiba la pura ka rta bad skhem bha u budlum ki la biang ka por ban shongkha. La ong ruh ba ki samla kim da kyrkieh eh ia ka shongkha-shongman, ki kham sngewtynn timer ban iawer para samla ban pynlut ia ka por ha ki kam sngewbha. Ki 'mei-rad, 'pa-rad jong ngi ki iathuh ba ka kynthei borabor ka ju shongkurim ym duna ia ka arphewsan snem katba u shynrang ym duna ia ka laiphew snem. Ki shim ba kane ka rta ka long ka rta kaba ih bha ka jinglong samla - shynrang bad kynthei. U shynrang u la sngewthuh kumno ban puh mohkhiew bad bah wait lyngngun bad ba u la sdang sngewtynn timer ka iadih smuk bad kjit tangduma bad la ki paralok shynrang bad ki kynthei pat ki la nang ban lum ia ka kriaah ka shang bad la sdang ban iamyllen ka iasang kwai song tympew bad la ki paralok kynthei. Ki ong ruh ba wat la ka ryngeng jong ki ka jrong kum ki siej-shken bad ka met kum u diengbah phewse kim pat nang ban riam ban beit bad ban leh samla. Baroh ki kynthei bad shynrang ki shu jrong bad heh briew kum ka wangpanai-shoh-sngi. Haba ki kmie ki kpa ki leit lyngkha ne leit jingleit ki dang pynbuh jasngi ha ling ki para-marjan ia la ki khun kiba la dap khatsan khathynriew snem ka rta.

Ha kane ka juk ba la shai ka pyrthei, ka dei ka kamram
 u shynrang ne kynthei ban sngewthuh hi ha kano ka aiom ne
 por ba ki la dei ban shongkha noh. Kan bha shibun ba u
 shynrang briew uba long tang u nongrep bad u nongbylla sngi
 ban shongkha noh ha lane shwa ka arphew san snem bad ym
 dei ban duna ka rta ia ka arphew snem. Lada u shongkha duna
 ia ka arphew snem u pynsniew noh ia la ka jingkoit jingkhiah
 namar ki thied ki jaw jong u ki dang lung bad ki shyieng ki
 dang jem. Kumba la ong haneng, um dei ban shongkha palat
 ia ka arphew san snem. Haba u shongkha ynda la palat ka rta
 ia ka arphewsan snem, u kpa u la tymmen katba ki khun ki
 dang long kum ki simpdit-ang-bam. Kane ka pynjynjar ym
 tang ia u kpa ba um lah shuh ban trei ha ka rukom kaba dei,
 ka pynsuhsat de ia la ki khun namar kim ioh shuh ka jingbsa
 bam kumba ka dei ban long. Tharai u nongbylla sngi un
 shongkha laiphew snem ka rta, ynda u la dap sawphew snem,
 u khun nyngkong u dang long kumba phra lane khyndai snem
 ei ei. Haba u kpa u la dap sanphew snem ka rta um lah ban
 trei ia ki kam kiba eh bad kiba khia ba shon naba u la tymmen.
 Haba ka rta u kpa ka la poi sha ka sanphew snem bad u khun
 nyngkong u dang long kumba khatphra ne khatkhyndai. Ka
 jingeh ka long ba u khun uba dang shibit ka rta um pat lah ban
 bsa ia la ka iing ka sem bad um pat lah ban shim ia ka
 jingkitkhlich ha ka jaka u kpa. Ka jingjynjar ka long ym tang
 ia u kpa shimet hynrei ia ka iing hi baroh kawei.

U shynrang uba shong skul um dei ban shongkha duna ia ka arphewsan snem ne palat ia ka laiphew snem. Uba shong skul haba u shongkha hapteng ka arphew san bad laiphew snem ka rta, ka aiom samla ka dang biang bad ka met ka phad ruh ka dang khlaiñ bha. La khmih lynti ba ha kitei ki snem u la lah ban pyndep ia ka jingpule bad haba u la biang ka kam ka jam u la lah ban bsa ia la ki khun. Borabor, ka jingtrei jong ki briew kiba la nang la stad ka long kaba kham suk ban ia ka jong u nongbylla sngi bad ka kam kaba suk ka iarap ia u briew ba u lah ban trei wat haba u la tymmen ruh. Haba u shongkha ha lane shwa ka arphewsap snem ka rta, ym pat lah ban pyndep ia ka jingpule ha ka rukom kaba dei. Don bun bun ki khynnah skul kiba bat ia ka nam ka burom bad kiba paw bha ha ka jingpule ki jah rngai noh namar ki kyrkieh ka leit iingbriew. Haba jia kumne ka pynjah burom ia lade bad ka long ruh ka jingduh kaba khraw ia ka iing ka sem, ka shnong ka thaw bad ka imlang sahleng baroh kawei.

Ki khynnah kynthei, ha kawei pat ka liang, ki dei ban shongkha kloï, kam pher la ki long kiba shongskul ne ki byñ shongskul, la kumno kumno hapteng ka khatphra bad arphewsan snem ka rta. Lada dang duna ia ka khatphra snem, dang khynnah eh; bad lada palat ia ka arphewsan snem, la kham iaw ka rta. Uwei u 'riew tymmen u ong kumne: "Ia ki kynthei kiba poikha khatphra snem, ngi itynnata kiba arphew snem, ngi iaroh; bad kiba arphew ar snem, ngi

burom". Ka long ka jingren kaba jylliew, kaba iar bad kaba don jingmut. La iehnoh ha ki samla kynthei ban buh ia kane ha ka jingkyrmaw jong ki. Ki kynthei kiba shong samla haduh ban da la dier palat ka por la artatien ban ioh jyngkheifi. Don teng teng ia ki kynthei kiba iap khynraw, la hap ban pynryngkang synrei bad ia u shynrang pat uba iap khynraw, la hap ban pynryngkang thlong.

JINGKYLLI

1. Iathuh ha kano ka rta kaba biang eh ia ki kynthei bad u shynrang ban iashongkha bad balei ka long kumta ? sei ia ki nia jong phi.

2. Ai ia ka jingmut jong kine ki ktien harum:

(a) Wang panai-shoh-sngi (b) Ia song kwai song tymbew
(k) Pynryngkang synrei (d) Pynryngkang thlong

3. Pyndap ia ki ktien kiba duna ha kine ki lain harum:

Ia ki kynthei kiba poikha khatphra
snem _____, _____, kiba arphew
snem _____, _____ bad kiba arphew
ar snem _____

KA RUKOM ĪA LUR SAMLA U KHASI

Ka rukom ĩalur samla u khasi mynshwa ka long kawei na ki rukom kaba pynsgewtynnat, kaba pynbyrngia bad kaba pynsah jingkyrmaw ha ka histori ka jinglong samla u Khasi mynshwa. Ka rukom ĩalur samla ka don bun rukom ha ki jaka ne thaifi bapher bapher ka ri Khasi Jaiñtia. Ha kane ka juk mynta, ym don shuh ba bud ĩa ka rukom ĩalur samla u Khasi mynshwa lait noh tang ha ki katto katne ki jaka nongkyndong. Ka lah ban long ba ym don shuh ba tip ban pyndonkam ĩa kane ka rukom bad ka lah ruh ban long ba ym don por ban bud ĩa ka rukom uba rim. Ngi ĩohi ba katba nang mih ki sngi bad ki snem kiei kiei kiba rim ki la nang jah bad kiei kiei kiba thymnai ki la nang mih kiba i shong pher bad ki bym ĩadei dur bad ka longbriew manbriew u Khasi barim. Kan poi ka por ba ka rukom bad ka snam Khasi kan jah noh na la ka ri bad ka rukom khyllah bad ka snam khyllah jait kin wan tuld sha ri Khasi Jaiñtia.

La ym don ka sakhi jingthoh kaba biang halor kane ka mat, ngin pyrshang han ĩabud dien ĩa ka rukom ĩalur samla uba rim na ki jingiathuhkhana pateng ki 'mei-rad 'pa-rad ne ki longkñi jong ngi ne na ki nuksa kiba ngi lah ban shem thohmut thohmat ha ka por ba ngi dang ĩa long khyunnah samla ha la ka jong ka shnong. Haba ĩohi ĩa ka rukom ĩalur samla u Khasi mynshwa, i kumba ka long thamula, hynrei ka long kaba shisha kaba ktah ĩa ka tynrai longbriew manbriew u Khasi. Ngim tip ki samla Khasi mynta lah ban bud ĩa kane ka rukom u longshwa manshwa.

Katba ngi lah ban tip ki samla khasi mynshwa kim ju laplah ka leit iingbriew. Kham bun kiba iapoikha ynda la ih bha ka jinglong samla. Ki samla shynrang ki ju iapoikha ynda haba la snar bha ki dohksah, skhem ka tyrpeng bad rben bha u budlum. Shisien ba ki la mih na iing kmie ban leit shong noh bad la ka tnga kim ju wan phai shuh, lait noh tang haba don kano kano ka jingjia ka bym lah kiar bad kaba pynbor ia ki ban leit phai noh sha la iing kmie. Da lei lei ruh kim ju leit kloï bad wan kloï kumba leh ki samla ka juk mynta. Ki ñiew ba ka long kaba sang ban ialehkai bad ka kam longkha longman namar ka ktah ia ka ijot ka longbriew manbriew, ka longiing longsem bad ka longkur longjait

U samla mynshwa u ju sngewtynnat ban ialur samla bad ka briew kaba dang sotti, kaba pnah thylliej, kaba phrak phrak ktien, kaba pariah parai bad kaba mih khmut mih khmat bah. Borabor, u pyrshang ban kiar na ka briew kaba kuhiw ne raidhiaw ne kano kano ka briew kaba imat shong jingpang ne ka kha-iapsaw. Ka samla kynthei, ha kawei pat ka liang , ka ju sngewtynnat ban iawer bad u briew uba don ka nam babha, uba shait uba khlaifi, uba don ka maifi shynrang bad ka kham jied ia u briew uba don burom bad u kynja khla-ka-wait.

Ha ka por mynshwa, u samla um ju shlan ban leit kai samla tang wei briew. Borabor u iawer ar ngut lai ngut ki paralok samla kiba iabiang rta. Shisien ba ki la thmu ban ialeit kat ha iing ka samla, ki da iadem hi thop man ka por. Haba ki iohi ba u samla bad ka samla ki la leh jan, kita ki lok kiba iabud kim ju pynthut shuh - ki ieh ia u ban ialur bad ka

samla. Haba u samla u la kut jingmut ban shongkurim ia kata ka samla kaba u la iajan, u iawer noh da u ksiang ban iadon ryngkat bad u ha ka por ialur samla. Borabor, u ksiang u dei ban long u briew uba kham pnah ktien uba nang ban sien ban suh syntiew, ban phur ban siang, ban iashat wai-dong da ki nia tymmen, ki jutang tymmen ha kata ka rukom ban thaifi ban syrdoth ia ka longkha longman. U ksiang u dei u nongpynithuh shynrang kynthei, u nongpynithuh ba haing hasem bad u nongpynithuh kur ithuh jait. Iia ka kam shongkha shongman dei u ksiang u ban pyniamir jingmut hapteng u samla bad ka samla, ban ai ktien bad ban pynsngewthuh ruh ia ki kmie ki kpa jong ki ar liang ki samla shaphang ka kam shongkha. U samla u long borabor tang u fiangkohnguh uba kohnguh beit katba pyniaid u ksiang. Ia u ksiang ym donkam ban da siew hynrei ka dei ka kamram u samla ban tyrwa burom ia u da ka jingpynum ryndang, lada shi kroid ar kroid lane shi klat ar klat kum ka jingdonkam u ksiang, khamtam ha ka por ialur samla, tang ban bha ka kam. U ksiang um ju jham madei ka kiad na u samla. Lada dei ban iamad ruh ka long tang ban pynshongshit ka kam ialur samla namar ki fiiew ba kane ka long ka kam kaba don burom.

Ha ka por mynshwa, ka kam ialur samla ka dei mynmied mynmied ynda la dep ka trei ka ktah, ka bam ka dii bad shwa ban thiah. Mynsngi ki leit trei leit ktah bad ynda la dum ki dem ka leit thiah khynraw sha iing ba don ka samla kaba ki iapmat. Ka samla, ha kawei pat ka liang, ka la sngewthuh hi ia la ka kam ram. Ynda ka la wan phai na jingtrei na lyngkha, ka bta ki khmat, sum ka kjat, thet ka kti nangta ka bam ka dii

bad ynda la dep, ka riam ka beit bad ka ialeh ban pynbha brierw ia lade.

U samla uba leit thiah khynraw um ju wan phai shuh sha la iing, u thiah syndon ha iing ka samla bad u wan phai pat mynstep, dang step phyrngab shwa ban kynjat jingshai. Kiba haing hasem kim ju khmih lynti shuh ia u haba ki tip ba u leit thiah khynraw. Ka long ka rukom u samla ban thiah syndon ha iing ka samla, kam pher lada jan ne jngai. Haba leit kai khynraw, don ki samla kiba rah da ka duitara, ka sing dymphong, ka mieng, ka besli bad kiwei kiwei ki jait jingtem Khasi. Da ka jingtem ki kynud bad ki rwai phawar baroh shimied shimied. Haba ialeit lang bad u ksiang, u samla u nang tem bad u ksiang u nang phawar bun jait ki rukom rwai phawar shaphang ka kam ialur samla. Katba nang jur ka tem ka put katta nangjur ka jingpynrhem ia ka tyllaw ding. Khuri-ri-rui ki iashong baroh shi thynriew iing sawdong ka lyngwiar dpei. Ynda la shoh ka buaid thiah, ki sa iapra ban leit thiah noh.

Ha kane ka por, ym don shlur ne kamra kaba biang ban thiah kumba long ha ka juk mynta. Kiba kham bun ki iing Khasi ki don tang ar bad lai kamra. Baroh shi iing naduh u khylung haduh u tymmen u kro ki iathiah lang sar-ly-sar ha kajuh ka kamra harud dpei ha la ka jong ka jong ka snieh thiah ne shylliah. Don ruh kiba thiah ha tyngkhap ka pongshai. U ksiang bad u samla ki iathiah lang harud dpei. Uba leit kai samla u taiar hi la ka jong ka jaifikup thiah, kum ka ryndia ne

kymbol, ka thoh-stem bad kiwei kiwei, tang ka snieh thiah ne shylliah ki ai ki trai iing. Kane ka long kata ka rukom kaba ki longshwa manshwa ki ju leh. Kim don ka jinglehraifi haba iathiah lang harud dpei bad ki sngew ba kata ka dei ka rukom longbriew manbriew.

Ka samla, lada ka i mon ne kam i mon ruh, ka pdiang sngewbha ia u samla haba u wan thiah khynraw ha iing jong ka. Ka leh kumjuh ia u samla uba ka i mon ne kam i mon. Ka ai kwai, ai tympew, ka ai u phan ne ka shriew ban labam katba dang iashongkai. Ka don ka jingiapher bad kata ka long ba u samla uba ka i mon ka ailad ban iashongkai baroh shi mied hynrei u samla uba kam i mon ka ai lad tang shipor bad ka leit thiah noh. Ki kmie ki kpa ruh ha kajuha rukom, haba ki iohi ia u khaw (samla) uba kim i hun kim ju pynpaw ia kata hynrei kim ailad ia ka khun ban iabyrngia ban pynbun jutang ha dpei bad uta u samla. Haba u samla u iohi ia kane u kiar noh na kaba leit thiah khynraw ha kata ka iing.

Ha ka juk u longshwa manshwa, ka samla bad ki kmie ki kpa ki ioh ka lad ban iasyllok shaphang ka kam shongkha shongman namar ba u samla u wan thiah khynraw ha la iing. Bunsien, haba ka samla ka imon ia u samla bad haba ki kmie ki kpa ki ia mon ka kam shongkha shongman ka laid belt bad ryntih. Namar ki kmie ki kpa ki la iatip lang, borabor ka jinglapolkha bad ka shongkha shongman ka long kaba belt bad kaba suk. Ka longling longsem ruh ka long kaba suk bad ki da ia roi parum pareh ka longkha longman bad ka longkur

longjait. Ha kane ka por, bunsien dei ki kmie ki kpa kiba pynmon samla ia ka khun lait noh kito kiba ia iaaid hi sop sop ha rich ha rich. Don teng teng ka khun ka bym kohnguh bad kaba kyntait pyrshah ia ka mon ki kmie ki kpa. Haba Iakynduh bad kaba kum kane, ki sngewsih sat bad ki sin kyrteng ia kata ka khun 'ka khun kbeit shapuloit' kaba iehnoh ia la ki kmie ki kpa bad kaba pynjot ia ka longiing longsem bad ka longkur longjait. Ia ka khun pat kaba kohnguh kmie kohnguh kpa ki khot 'ka tian kyntien kmie kyntien kpa', kaba ri hok ia ka ktien ka thylliej ki kmie ki kpa bad ka bna pynroi parum pareh ia ka longiing longsem bad ka longkur longjait.

JINGYLLI

1. **Yathuh ia ka rukom ialur samla u Khasi mynshwa. Kumno lah ban saifi dur ia kane ka rukom ialur samla ha ka jut mynta ?**
2. **Batai lyngkot shaphang u ksiang. Kaei ka kam ram jong u ha ka por ialur samla ?**
3. **Kan poi ka por ba ka rukom bad ka snam Khasi kan jah noh na la ka ri bad ka rukom khyllah bad ka snam khyllah jait kin wan tuid sha ri Khasi Jaiñtia. Ai jingkyntoh halor katei ka jingong.**
4. **Ai ia ka jingmut jong kine ki ktien harum:**
 (a) Phrak phrak ktien (b) Pariah parai (k) Khla-ka-wait
 (d) iashat waidong (e) Pynum ryndang (g) Pongshai (ng)
 Khun kbeit shapuloit (h) Ka tian kyntien kmie kyntien
 kpa.
5. **Thaw senten ia kine ki ktien harum:**
 (a) Snar (b) Ialur (k) Rben (d) Pyniamir (e) Jham (g)
 lamad (ng) Iapmat (h) Tyngkhap (i) Pynmon.

KA RUKOM SHIM JAIT U KHASI

Ka rukom shim jait u Khasi na ka kmie ka long kawei na ki rukom kaba phylla bad maian. Don tang khyndiat ki jaitbynriew ha ka pyrthei kiba shim jait na ka kmie. Ka rukom shim jait na ka kmie ka la longdoh longsnam naduh ki 'mei-kulong' 'pa-kulong' jong ngi hyndai. Ka jingshim jait na ka kmie ka don ka jinglong tynrai kaba maian bad kaba phylla. 'Kha-na-ka-kmie' ka dei ka jinglong tynrai u Khasi. Ka dei ka nongpynlong ia ka longkur longjait, ka longiing longsem, ka longkha longman bad ka kha ka khriam. 'Kurim' ka mut ka 'Kur' kaba 'Im'. Ka 'kurim' ka dei ka 'kmie' kaba pynsan pynroi ia ka longkur longjait lyngba ka shongkha shongman. 'Kha' ka mut ka 'Mei-Kha' ne ka 'Nia-kha' na ka liang u kpa kaba da fiiewkor bad fiiewtang eh kum ka nongpynsan pynroi ia ka longkha longman. 'Kur' bad 'Kha' ki long ki ktien kiba la longdoh longsnam ha ka jaitbynriew Khasi bad na ki sa roi parum parah ka longkur longjait, ka longkha longman bad ka longbriew manbriew ka jaitbynriew Khasi.

Ka kur ka jait Khasi ka dei kaba da pun bad kha; ym dei kaba shu lakhar madan madiah, ym dei kaba shu pan kyliang, ym dei kaba shu pynlong hi bad kaba ym lah ban pynkylla da kumwei pat. Ia ka 'Kur' ym lah ban pynkylla 'Kha' bad ia ka 'Kha' ym lah ban pynkylla 'Kur'. U Khasi u fiiew ba ka long kaba ma bad kaba sang-lap sang-im ban leh kumta. Ki kmie ki kpa tymmen jong ngi haba lakynduh lano lano ha lynti ne ha jaka lew kim ju kyli kyrteng; borabor, kin ong, 'Phi dei i kur aiu'? 'Phi dei ki khua ki ksiew jongno'? Ym tang katta,

haduh mynta mynne, u Khasi u kham sngewtynnat ban pynpaw da ka kyrteng ka kur ban ia ka kyrteng briew haba iakren ne haba thoh bad bunsien la ju pyndonkam ruh da ka kyrteng sin. Kane ka jialong namar ba don kata ka jinglong tynrai ha u Khasi. Kane ka rukom shim jait na ka kmie ka dang neh haduh mynta lait noh ki katto katne kiba la pyrshang ban shim jait na u kpa. Ha kane ka juk mynta la don bun ki khun kynthei kiba iashongkha bad u nongwei bad kumta ki shim jait noh na u tnga. Don bun ruh ki kynthei Khasi kiba shim jait na u tnga. uba long u shynrang Khasi, wat haba dang im ka kmie. Ha kine ki sngi la nang mih ter shi ter ki khun kiba shim jait na u kpa Khasi da kaba iehnoh ia ka kmie Khasi. Ka jingmih ka long la-shai-la shisngi ha ki ksiew pateng-la-pateng ka jingshongkha shongman kan long kaba kynrum kynram. Kan poi ka por ba kin iashongkha shikur – ka ‘Kha’ kan kylla ‘Kur’ bad ka ‘Kur’ kan kylla ‘Kha’. Ynda la poi ha kane ka pud ym don shuh ka shongsang bad ka jingim longbriew manbriew jong ki briew kiba la shai kan kylla dien trai biang sha ka jingdum bad ka jinglong mrad.

Kane ka rukom shim jait na ka kmie ka la neh pateng la pateng bynriew haduh mynta. Ka kmie dei ma ka kaba long ka nongri ka nongpynsan bad ka nongpynroi ia ka jait ka kur Khasi. U kpa u long shisha u nongkamai kajih, u nongbah khlieh ia ka iing ka sem, ki khun ki kti, ka khia ka shon bad ka pang ka shitom pynban um lah ban korbar ia ka kam longkur longjait bad ia ka spah ka phew nongtymmen, katba dang im u kfi ka iing.

Kumba la ong haneng ka kmie ne ki khun kynthei ki long ki nongioh bynta ia ka kur ka jait Khasi katba ia ka spah ka phew, ka khyndew ka shyiap bad ka nongmei nongpa dei ka khun khatduh kaba ioi bynta bad u kfi u long u nongsynshiar jong ka kur. Ki longshwa manshwa ki don ka jingsngewthuh kaba biang bad ka jingiohi kaba kham jngai halor ka jingai bynta ia ka nongmei nongpa ha ka khun khatduh. Ha kane ka juk mynta, la don ki kmie ki kpa kiba la pyrshang ban ai bynta lem ia ka spah ka phew bad ka khyndew ka shyiap ha ki khun baroh khamtam ki khun kynthei tangba ia ka iing kmie bad ka nongmei nongpa kaba kham bun ka ioi ka khun khatduh.

Kumba ju long ka rukom Khasi, lada ka khun khatduh ka iap noh khlem khun, ka hynmen jong ka kaba khatduh kan ioi lut ia ka nongmei nongpa baroh. Lada ka khun khatduh ka iap noh bad ieh khunrei, ka hynmen khatduh kan ri kan sumar ia kata ka khunrei bad ynda ka la san la rangbah kan ioi ia ka nongmei nongpa jong ka kmie. Da kumwei pat, lada ka khun khatduh ka iap noh bad ieh khunrei da ki khun shynrang, ka hynmen khatduh jong ka kan ioi lut ia ka nongmei nongpa baroh tangba kan hap ban ri ban sumar ia kita ki khunrei shynrang haduh ynda ki la san la rangbah. Ka jingioh bynta ia ka nongmei nongpa ka hiar pateng-la-pateng sha ka khun khatduh kynthei katba nongroi ka kur ka jait.

Ki kmie ki kpa kiba shong ha ki thafi ri War, ha kawei pat ka liang, kim ai lut ia ka nongmei nongpa tang ha ka khun khatduh kynthei. Baroh, kynthei bad shynrang, ki lah ban iaioi bynta na ka nongmei nongpa. Lada don napdeng ki khun

ki bym treh ban iashim bynta ha ka niam ka rukom, ka iap ka im bad kiwei kiwei ki kam iing kam sem, kim lah ban ioh bynta na ka nongmei nongpa.

Haba u Khasi u shim jait na ka kmie bad ia ka nongmei nongpa ba hiar pateng sha ka khun khatduh u don ka jingiohi jngai bad ka jingthmu. U Khasi u iohi ba ynda u la iaw bad noh ka rta ka jinglong tymmen u dei ban shong tymmen bad shongprah shongshang bad ka khun khatduh kynthei. Ki para shynrang bad kynthei kiba shongkhynraw kin shong bad ka khatduh; u kfi bad ki para shynrang kiba iap tnga ne shah beh noh ha ka tnga kin shong bad ka khatduh; ki para kynthei kiba shah leh bein ha ki tnga bad kiba ioh khunrei ki khmih-lynti ban ioh jingiarap na ka khatduh bad kumta ter ter. Da kumne ka kdup bad ka teh song ia ka longiing longsem bad ka pynkhlaia ia ka longkur longjait Khasi. U Khasi haba u seng ia ka niam tipbriew tipblei u sdang na ka longiing longsem.

Ha kane ka juk mynta, ba la shai ka pyrthei, ka don ka jingpyrshang ban pynkylla noh ia ka rukom shim jait bad ka rukom hiar pateng u khun Khasi Khara. Ka don ruh ka jingpyrshang ban pynkylla ia ka kyrteng tynrai jong ka kur, ka jingpynkha kur, ka jingthaw thymmai ia ka kur, ka jingbynrap ia ka kur Khasi bad ka kur nongwei bad kumta ter ter. Ka don de ka jingshim bad jingai jait jhulum – katto katne ki khun ki shim jait na u kpa bad katto katne ki shim jait na ka kmie ha kajuha iing bad na kajuha kmie bad don ruh katto katne ki khun kynthei kiba shim jait na u tnga jong ki. Shi khmat ki kmie ki kpa i kumba ym lei lei hynrei ha ki khun ki ksiew pateng-la-pateng kan mih ka shongsang bad ka

jingbyrsieh ka shongkha shongman – ‘Kino ki kur, kino ki kha’
 Lada ngim bud beit ia ka rukom ka dustur kaba la buh u
 longshwa manshwa shen ka longkur longjait, ka longkha
 longman bad ka jaithynriew hi baroh kawei ka sa kie-
 berong.

JINGKYLLI

1. Iathuh bniah shaphang ka rukom shim jait u Khasi.
2. “Kan poi ka por ba kin iashongkha shikur – ka “Kha”
 kan kylla “Kur” bad ka “Kur” kan kylla “Kha”. Sei ki
 nia jong phi ban pynshisha ia katei ka jinglong kaba mih
 na ka rukom shim jait bad ai jait U Khasi mynta.
3. Pyndap ia ki ktien kiba duna ha kine ki lain harum:

Ka kur ka jait khasi ka dei kaba da _____
 bad; ym dei kaba shu khar _____; ym dei
 kaba shu pan _____; ym dei kaba
 shu _____, _____ bad kaba ym lah ban pynkylla
 da _____ pat.

4. Thaw senten ia kine ki ktien harum:

(a) Maian (b) Roi parum pareh (k) iakhar (d) Sang-ïap
 sang-im (e) Jinghynrap(g) Kie-berong (ng) Shongsang.

KA RUKOM SHONGKHA SHONGMAN U KHASI

Ka rukom shongkha shongman bad ka rukom shim jait bad kheif jait u Khasi ka iapher bak-ly-bak na kiwei pat ki jaitbynriew kiba shong hapoh khrum ka bneng. Kane ka rukom shongkha shongman bad ka rukom shim jait bad kheif jait ka la long naduh ba sdang ka jaitbynriew Khasi mynba dang lung ka pyrthei. Haba ka pyrthei ka dang nylla, ka jingia shongkha shongman ka dang long tang para Khasi. Hadien haba la wan tuid ki mynder ri, ki nongwei bad kiwei pat ki jaitbynriew riwulum sha ri Khasi, sa mih ka jingiashongkha khleh. Haba la don ka jingiashongkha khleh la mih ka kynrum ka kynram ha ka rukom shim jait. Kane ka jia long namar ka jaitbynriew Khasi ka shim jait na ka kmie, katba kiwei pat ki jaitbynriew ha ka pyrthei ki shim jait na u kpa. Kumba long mynta haba ka kynthei Khasi ka shongkha ia u mynder ri ne u nongwei ka ieh noh ia la ka jong ka jait bad ka shim ia ka jait u tnga jong ka bad ia ki khun jong ka u kpa u shim ha lade ia ka jait. Don pat ka kynthei Khasi haba ka shongkha ia u mynder ri ne nongwei kam treh ban shim ia ka jait u tnga jong ka ha lade bad ki khun jong ka. Kane ka jia long namar ba ki khun mynder ri ne nongwei kim ioh kam ioh jam bad ioh ka hok long trai kumba long ki khun trai ri. Na kawei pat ka liang, ka kynthei mynder ri ne khyllah jait haba ka shongkha ia u shynrang Khasi ka shim ia ka jait u tnga jong ka. Ha kane ka liang, bun ki kur Khasi ki bym treh ban pdiang jait ia ka tnga mynder ri ne nongwei bad ia ki khun jong ka. Kum ka nuksa, haba u Kharkongngor u shongkha ia ka kynthei na ka jait Das, ki km

Kharkongngor kim pdiang ban pynlong jait Kharkongngor ia ka tnga Das bad ki khun jong u. Namar ba ka tnga u Kharkongngor bad ki khun jong u ki dei na ka jait Das bad ba ki kur Kharkongngor kim pdiang ban pynlong jait Kharkongngor, kumta u Kharkongngor u hap ban shna jait thymmai na ka bynta ka tnga bad ki khun jong u ka ban iasyriem dur bad lam sur Khasi. Mynta la mih bun ki kur thymmai kiba shu shna hi bad kiba pyniamilai jaktung ia ka kur Khasi bad ka Kur nongwei.

Ka rukom kaba ki longshwa manshwa ki buh ha ka kam shongkha shongman ka long kaba bniah bad pyrkhing haduh katta katta. Haba uno uno bad kano kano ki poi ha u pud ban iashongkha shongman, u Khasi u da iit bin-pa-bin-ia u briew ne ka briew, ka longiing longsem, ka longkur longjait; u da kylli pyrthew ioh don ka jingiadei kur, iating kur ne teh kur, ioh don kiba dang iadei 'niakha ne 'meikha, ioh don kiba dang iadei parakha ne sohpel para-kha, ioh don kiba dang iadei bakha trai bad kumta ter ter. U da phikir bha ruh haba iashongkha bad ka kur ka jait u kpa namar don kiba ym lah ban iashongkha bad kiba dang iakheifi sang.

JINGKYLLI

1. Batai ia ka dur ka rukom shongkha shongman u Khasi bad kumno ka ktah haba iashongkha bad kiwei pat ki jaitbynriew ki bym dei ki kur Khasi.

KA RUKOM KHEIÑ SANG

Ka ktien 'Kheifñ sang' bad 'Shong sang' ki long ki ktien kiba kham kyrpang ha ka ktien Khasi bad kiba ym ju kham pyndonkam madei. Ka ktien 'Kheifñ sang' ka long ka ktien kaba iar bad jylliew bad ka thew ia ka jingleh pyrshah bad pynkheifñ ia kiei kiei kiba la buh beit buh ryntih u longshwa manshwa khamtam ia ka aifñ longbriew manbriew u Khasi khara bad kaba pynkheifñ ia kiei kiei kiba la khang bad mana pyrshah da ki kur ki kha ki man bad da ka imlang sahlang. Ka ktien 'Shong sang' ka kham thew eh ia ka shongkha shongman u Khasi. Ha ka rukom Khasi la kheifñ ba ka long kaba sang ne shong sang ban iashongkha shikur lane ia kiba dang iateh kur ne ting kur. La kheifñ ruh ba ka long kaba sang ban iashongkha bad ki 'niakha ne 'meikha, ki parakha ne solipet parakha bad kiwei pat kiba dang don jingidei kaba jan na ka liang u kpa ne ka kmie. Ka long ka bym bit ban iashongkha bad ki 'nah-pun ne 'pa-pun ne ki bakha trai katba dang im u kpa. Ia kata kaba la kheifñ ba ka long kaba sang ban iashongkha bad lada don kiba leh kumta, la ong ba ka long 'Shong sang'. Borabor, ki kur, ki kha ki man, kiba haling hasem bad ki lok ki jor ki kham kiar ban iakhlehang bad ban iadei kam dei jam bad ki briew kiba la shongsang. Ha ka rukom Khasi, ki da niewkor niewburom ia ka kur ka jait u kpa khamtam ia ki para trai u kpa bad kito kiba dang don ka jingidei kaba lajan bad u kpa.

Ha ka rukom Khasi, haba u khun shynrang ne khun kynthei na kawei ka kur ki iashongkha ia ka khun kynthei ne khun shynrang na kawei pat ka kur, kita baroh ar tylli ki kur ki la don ka jingiadei bahaling hasem. Kum kane ka rukom iadei bahaling hasem kam da long kaba iajan eh kum la ki jong kiba haling hasem kiba dang iadei kur. Ia kiba haling hasem jong u ne kaba iashongkha shongman ki fiiew burom kum kito kiba don ka jingiadei kiaw dei kthaw, ki hynmen kynsi, ki hep kynsi, ki kymum bad kumta ter ter. Ka jingiadei bahaling hasem hapteng kine ar tylli ki kur kaba mih na ka daw ka jinglashongkha shongman ka long beit tang mar shi ling bad kam ktah ia kiwei pat ki ling jong kine ar tylli ki kur. Kiwei pat ki ling jong kine ar tylli ki kur ki lah ban iashongkha shongman tangba ka shong ha ka jingjan bad jingjingai ka jingiadei jong kita ki ar tylli ki ling kiba iashongkha.

Kumba la ong haneng, ka rukom iadei bahaling hasem kaba la pynlong da kaba iashongkha shongman kawei ka kur ia kawei pat kam ktah ei ei ia ka kur baroh kawei. Kum ka nukaa, ka kur Warbah baroh kawei kam lah ban kam bahaling hasem ia ka kur Kharkongngor baroh kawei tang na ka bynta ka jinglashongkha uwei u briew uba na ka kur Warbah ia ka kur Kharkongngor. Ka jingiadei bahaling hasem ka long tang mar shi ling para ba iashongkha. Kine ki ar kur ki lah ban iashongkha ktah tangba kat kum ka kpoh. Kine harum ki long khyndiat ki nukaa kiba la ju long ka rukom shongkha shongman Khasi.

Buh u A (U khun nyngkong na ka kur Warbah) bad ka B (Ka khun nyngkong na ka kur Kharkongngor) ki iadei shi tnga. Ki para trai u A ki lah bad kim lah ban iashongkha ia ki para trai ka B – ki nuksa harum ki pyni :-

Tharai u A (U khun nyngkong na ka kur Warbah) u don para shynrang lai ngut – J, L bad M; buh u A, un long uba nyngkong; u J, uba ar; u L, uba lai; bad u M, uba khatduh eh. Lada kine lai ngut ki para shynrang u A ki kwah ban iashongkha ia ki para kynthei ka B (ka tnga u A) ki lah ban leh kumta tang ba ym dei ban iashongkha iapom – dei ban iashongkha rangbah para rangbah bad barit para barit kat kum ka jinglong hynmen para.

Ha kajuh ka rukom, lada ka B (Ka khun nyngkong na ka kur Kharkongngor kaba long ruh ka tnga u A) ka don para kynthei lai ngut – ka R, S bad T; buh ka B, ka khun nyngkong; ka R kaba ar; ka S, kaba lai; bad ka T, kaba khatduh eh. Kine baroh lai ngut ki lah ban iashongkha ia kitei lai ngut ki para shynrang u A (u tnga ka B) kat kum ba la pyni harum :-

Kumba la ong haneng, haba u A u dei u tnga ka B, ki para shynrang u A ki lah ban iashongkha ia kitei ki para kynthei ka B tangba kin iashongkha babud para babud ter ter – ym dei ban ia kiew ia hiar: kata ka mut, u A u lah ban shongkha ia ka B; u J, ia ka R; u L ia ka S bad u M ia ka T.

Da kumwei pat, lada u A, u khun nyngkong na ka kur Warbah u shongkha ia ka T, ka khun kynthei khatduh ne ka kur Kharkongngor; baroh ki para shynrang u A kim lah shuh ban iashong-kha ia ki hynmen kynthei ka T namar ka long.

kaba sang ban ĩa kiew ĩa hiar ha ka kam shongkha shongman bad ka duh noh kata ka rukom burom hynmen kynsi, para kynsi bad kumta ter ter.

Ha kawei pat ka liang, haba u A, u khun shynrang na ka kur Warbah bad ka B, ka khun kynthei na ka kur Kharkongngor ki dei shi tnga, kumta ki para kynthei u A kim lah ban ĩashongkha ĩa ki para shynrang ka B. Ki kmie tymmen ki kpa tymmen jong ngi ki kheĩn ba ka long kaba sang ban ĩashongkha khleh shynrang kynthei. Kane ka rukom kheĩn sang ka ktah wat ĩa ki para ar kmie bad lai kmie jong u A bad ka B haba ki dang ĩadei khait na kajuh ka kpoh.

JINGKYLLI

1. Batai ĩa ka rukom kheĩn sang bad shongsang u Khasi. Haba ĩashongkha hapteng ar tylli ki kur ba ĩapher kawei na kawei pat, ha kano rukom ka long kaba sang bad ha kano ka rukom ka long ka bym sang. Pyn-i da ki nuksa.

KA RUKOM KHEIÑ PARA ARKMIE, PARA-KHA BAD BAKHA U KHASI

Ha ka rukom Khasi, la fiiew para-ar-kmie ia uno uno ne kano kano ia kiba dang kha ka 'Mei-san, 'Mei-nah, 'Mei-duh ne kino kino kiba dang kha na ka kpoh kaba ki khot 'Mei'. Kata ka mut, baroh ki khun shynrang bad kynthei jong ki para kynthei ka kmie ki dei shi para-ar-kmie. Ki fiiew ia ki kum la ki para-trai kiba dang dei na kajuh ka kmie u kpa. Ka rukom Khasi ka long kaba phylla shibun ha kane ka liang. Kumba la ong haneng ba baroh ki khun, la kynthei ne shynrang, kiba dang mih na ka kpoh ki para kynthei ka kmie kim lah ban iashongkha para ma ki katba ia ki khun u para shynrang ka kmie ki lah ban shongkha. Khnang ban sngewthuh bad shai, peit ia kane ka nuksa harum:-

Tharai kawei ka briew kaba kyrteng ka Shor ka don hynriew ngut ki khun-lai ngut ki khun shynrang bad lai ngut ki khun kynthei. Ai ba ki khun shynrang kin long u M, N bad O; bad ki khun kynthei ka U, S bad Y. kumba la ong lem ka pyrthei kitei baroh hynriew ngut kim lah ban iashongkha namar ki long shipara.

Hangne ngi shem ia ka jingfapher shaphang ka rukom khein shongsang ha kaba shongkha ki khun jong kitei ki hynriew ngut. La ong ba baroh ki khun, kynthei bad shynrang jong u M, N bad O kim lah ban iashongkha para ma ki namar ba ki kpa jong ki ki ialong shipara- trai. Ki khun, la kynthei ne shynrang, jong u M, N bad O ki dei ban khot 'Para-kha' para ma ki. Ha kajuh ka rukom, baroh ki khun kynthei bad

shynrang jong ka U, W bad Y kim lah ban iashongkha para ma ki namar ki kmie jong ki ki long shipara-trai-kawei ka doh kawei ka snam. Namar ba ki kmie jong ki ki ia long shipara kumta ki dei ban kam Para-ar-kmie para ma ki.

Kawei pat ka jingphylla ka long ba baroh ki khun u M, N bad O la kynthei ne shynrang, ki lah ban shongkha ia baroh ki khun jong ka U, W bad Y, la kynthei ne shynrang, namar la ong ba ki ia long 'Shi bakha'. Ia kane ka rukom shongkha shibakha, kim kheifi ba ka long kaba sang. Ha kane ka rukom shongkha shibakha ka don ka jingeh khyndiat tang ha ka rukom khot kiaw khot kthaw naba u kpa ka bakha (kaba long ka tnga) u long u kfi trai bad ba ka kiaw ka long ka fia (ka tnga u kfi). Borabor, kim ju khot kthaw ia la u kfi lane kiaw ia ka fia.

Ha ka rukom Khasi la kheifi ba ka long ka bym bha ban iapoikha bad ki khun ka 'Nia-kha' trai, kata ban pynroi jait ia ka kur u kpa namar ki ong kaba 'Ai khaw kylliang'. La kheifi ruh ba ka long ka bym bha ban iapoikha shibakha trai (khun ka fiakha trai) katba dang ia im kmie im kpa shiliang shiliang. Da kumwei pat, ka long kaba bit bha ban pynroi jait ia ka kur ka tnga u kfi.

JINGKYLLI

1. Ha kano ka rukom u Khasi u kheifi ba ki long ki para arkmie, para-kha bad bakha, da ai nuksa.

KABA ĪASHONGKHA BAD KA KUR KA JAIT U KPA

Ha ka rukom Khasi, ka long ka bym bit ban ĩashongkha shongman bad ki para-trai, ki para-arkmie bad ki para-kur u kpa kiba long ki 'Ñia-kha ba la khot 'Kha'. Kino kino kiba dang dei ka kur u kpa bad ba u kpa u dang kam trai kum la ki jong ki para, ka long ka bym bit bad kaba sang ban ĩashongkha. Kiba na ka kur u kpa kiba bit ban ĩashongkha ki long ki khun ki para kynthei arkmie ne lai kmie bad ki para kur kynthei u kpa kiba la ju khot 'Bakha sang salit' ne ki bakha ki bym sang ban ĩashongkha. Haba jia ba ki khun shynrang u kpa ki ĩashongkha bad ki khun kynthei ki para-arkmie ne para-kur u kpa ki da ñiewkor ñiewtang kum kata kaba ki ong ba la wan hap u 'Khaw- kylliang'. Haba ĩashongkha bad ki bakha sang salit bad haba ki kam kiaw kam kthaw ki ong ia ka kmie ka bakha (ka tnga), 'Iawkha' bad ĩa u kpa, u 'Ñi'. Don ruh kiba ong 'Kha' bad 'Ñi' kum ba ju long.

Buh u Lyngraw u don lai ngut ki para-shynrang bad kynthei. Ar ngut ki para shynrang, u W bad u Y bad kawei ka para kynthei, ka P. Kumba la pyni sha khmat, ki khun u Lyngraw kim lah ban ĩa-shongkha bad ki khun u W bad Y naba ki ĩalong 'Shi-para-kha.' Ki khun u lyngraw ki lah pat ban ĩashongkha bad ki khun ka para kynthei, ka P (ñia-kha) naba ki ĩalong 'shi bakha' tangba kim ju pynĩashongkha katba dang im u kpa.

Nalor kata, lada ki khun jong ka P ki ĩoh khun (khun ksiew, khun ksiew jong ka P) kata, ki khun ksiew jong ka P kim lah ban ĩashongkha bad ki khun u Lyngraw lane ĩa ĩa

khun u W bad Y namar ki khun u Lyngraw bad kumjuh ki khun u W bad Y ki hap ban kam ia ki khun ksiew jong ka P (ki khun ki bakha jong ki)—lada ia ki kynthei, 'Ki fiakha-para-ksiew u kpa' bad ia ki shynrang 'Nahpun para-ksiew u kpa'. Kum ka nuksa, ai ba ki khun ka P ki long R, S bad T. ki khun u lyngraw bad kumjuh ki khun u W bad Y ki lah ban iashongkha shongman bad ki khun ka P (R.S.T), kumba ia kdew mynshwa naba ki ialong shi bakha. Haba kine ki bakha R, S bad T ki ioh khun, ki khun jong ki kim lah ban iashongkha shongman bad ki khun u lyngraw bad kumjuh ia ki khun u W bad Y namar kumba ia ong haneng ki hap ban kam 'Niakha-para-ksiew u kpa' ia ki kynthei bad 'Nahpun-para-ksiew u kpa' ia ki shynrang. Nalor kata, ki khun jong ka R, S bad T (khun ksiew ka P) ki hap ban khot ia ki khun u Lyngraw bad ia ki khun u W bad Y kum 'Ki khun-jer-khun-dang'.

Hangne ka long kaba shitom ban pynshai ia ka rukom buh pud u longshwa manshwa ha ka kam shongkha shongman. Lada ki bakha para-bakha ki lah ban ishongkha, kaba sngewlyngngoh, ba kumno ki bakha kim lah shuh ban iashongkha ia ki khun ki para bakha jong ki. Nangta, ia ki pateng kiba bud ki ju kheif sang ne kim kheif sang, kata ka mut, ki shim na ka jinglong kaba ki kheif ne kim kheif sang ha ka shi pateng ka rukom shongkha jong ki. Kane ka paw shai ba ia u symbai u rnai jong u kpa ruh ym lah ban iashongkha ruma katba lap ba shem.

Khnanng ban shai, la pyni haneng ba ki khun u Lyngraw, W bad Y ki lah ban iashongkha bad ki khun ka para kynthei jong ka P namar ba ki ialong shibakha (kum ka burom ia u kpa-trai ym ju don ba iashongkha shibakha trai katba dang im

u kpa). Hynrei hangne ruh dang don ki jingeh, kata ka mut, haba ki khun shynrang u lyngraw, W bad Y ki iashongkha ia ki khun kynthei ka P, kumta ki khun shynrang ka P kim lah shuh ban iashongkha khleh bad ki khun kynthei u Lyngraw, W bad Y. Kane ka ktah tang haba ki khun kynthei bad shynrang ki iadei shipara-trai khait. Ia ki ar pateng bad lai pateng ym lah shuh ban kheif sang.

Sa kawei pat, tharai lada u lyngraw, W bad Y ki don uwei u kfi, uba kyrteng u Snar. Ki khun u Lyngraw, W bad Y kim lah ban iashong-kha bad ki khun u kfi namar ki dang kheif 'Sohpet-parakha'. Kumjuh, ki khun u Lyngraw, W bad Y kim lah ban iashongkha bad ki khun ki Sohpet-parakha namar ba ki hap khot 'Pyrsa-kha', bad kumta ter ter.

JINGKYLLI

1. Iathuh shaphang ka rukom iashongkha bad ka kur ka jait u kpa. Batai shai katba lah kino na ka kur ka jait u kpa kiba bit bad kino ki bym bit ban iashongkha.
2. Batai ia ka jingmut kine ki ktien harum :

(a) Nia-kha (b) Bakha sang-salit (k) khaw kylliang (d) Iawkha (e) Shibakha (g) Nia-kha para-ksiew u kpa (ng) Nahpun para-ksiew u kpa (h) Sohpet-para-kha (i) Pyrsa-kha.

KA RUKOM PHAH KYLLI HA KA IAPOIKHA POIMAN

U shynrang Khasi haba u la sngewthuh ba la biang la ka rta, ih ka pyrkhat ka pyrdaifi, la skhem u budlum bad la biang ban ia wiat star ha ka khia ka shon, u pyrkhat ha lade ba la dei ka aiom ban seng noh la ka longling longsem bad ka longkha longman. Haba u imon ia kano kano ka kynthei ne ka samla briew, u da tohkit bha bad da iit bniah ia ka jinglong jong ka, ka longling longsem bad ka longkur longjait. Wat lada u imon katno katno ruh um shlan ban shu tur kum u muid namar u sheptieng loh u shah ha ka lehraifi ne jah burom ei ka longrynieng manrynieng. Haba u la sngewthuh ba ka samla ka long kaba bit ba biang ban iapoikha, um riej ban leit kai ha ling jong ka, lada katno katno sien, ban twad jingmut hi da lade, lane lada u dang sngew lymboit lymbiang bad dang lehraifi ia ka sngi u bnai, u phah kylli noh da kino kino ki briew kiba u shaniah, lada u shynrang ne ka kynthei. U phah kylli nyngkong ia ka samla bad haba ki shem ba ka samla ka pynoh ka tarajur sha uta u samla, nangta ki sa kynjoh ktien ia ki kmie ki kpa ne kino kino kiba ri ba sumar ia ka ban sngewthuh ia ka jingmut jong ki. Ki kmie ki kpa, ha kawei pat ka liang, haba ki lohi ba ka khun jong ki ka dem ka mon ha uta u samla, kim pynwit ne pynthut ia ka jingsangew bad ka mon jong ka. Hynrei shwa ba kin ai ktien sha ki kmie ki kpa ne kiba haling hasem u shynrang ki da iit ia uta u khaw (samla), loh dei u shiteng khaw ne shi powa khaw. Lada um dei uba dap khaw, kim pynshlur ia ka khun ban iapoikha bad u. Nalor kata, ki

da bishar bniah loh don kaba wit ba wa, ka sang ka ma, ne kano kano kaba khang pyrshah bym bit ban iapoikha poiman. Borabor, ki kmie ki kpa kim ju pynshlur ban iapoikha poiman bad u nongwei ne u kynja mynder ri. Kim ju jham madei ruh ban pyniapoikha kha ia la ka khun bad uno uno u samla tang namar ba u don ka spah, ka kyrdan hynrei ki kham jied ia u briew uba don ka nam babha, ka longrynieng manrynieng, ka akor ka burom, u briew uba lah ban shaniah bad uba don jingkyrmen ban tei ia ka longiing longsem kaba bha. Haba kiei kiei ki jia long kiba bha, ki ai ktien sha ki kmie ki kpa u shynrang ban ia buh sngi ban pyndep ia ka jingiateg ktien ne iateg 'sai-long. Ha ki kur kiba dang bat ia ka niam Khasi, teng teng ki ju buh por katto katne shwa ban pyndep ia ka jingiateg ktien. Ha kane ka por, ki pynleit ka niam ka rukom da kaba shat pylleng ne khad syiar ban tip la kata ka jingiapoikha kan long kaba bha ne ka sniew. Lada ki shem ba ka dak ha ka syiar ne ka pylleng ka pyni ia kaba sniew, ki pyllait ktien noh. Ki pyrkhath ba kata ka dak ka pyni ia ki jingjia kiba sniew kiba lah ban wallam ia ka jingsangewsih ha ka longkha longman. Shisien haba la pyni pat ia ka dak kaba bha ha ka shat ka kheiñ, kata ka longiing longsem kan bha, kan roi parum pareh, kan loh ja loh dohkha bad kan bha ka kamai kajih.

JINGKYLLI

1. Thoh bniah katba lah shaphang ka rukom phah kylli u samla ia ka samla ha ka iapoikha poiman.

KA JINGĪATEH 'SAI-ĪONG NE ĪATEH KTĪEN

Haba ki kmie ki kpa bad kiba haĭing hasem jong u shynrang bad ka kynthei ki la ĭamon bad ĭabeit lang ban pynĭapoikha ĭa ki khun jong ki, ki buh ka sngi ka ĭa ban pyndep ĭa ka jingĭateh 'sai-ĭong ne teh ktien. Haba poi ha katei ka khen, na ka liang u shynrang bad kumjuh na ka liang ka kynthei ki phah ktien sha ki kfĭii rangbah, ki 'pa-san, 'pakhyannah bad kiba haĭing hasem kiba kham jan ka jingĭadei ban ĭadon lang ha katei ka sngi. Borabor, ki kham jied ĭa ka por janmied ban pyndep ĭa kane ka kam bad ki ju pynbeit ha ka ĭing ka kynthei. Na ka liang u shynrang, tang ki rangbah shynrang kiba lah ban wan sha ka ĭing ka kynthei ban ĭadon bynta ha kane ka kam. Haba la poi ka por ban ĭaphai ktien mar kylliang, u kfĭii jong u shynrang u da pynithuh shwa ĭa lade, u pyrsa jong u u ban ĭapoikha bad ĭa kiwei pat ki para-rangbah kiba ĭawan ryngkat bad u. Nangta pynbud sa u kfĭii na ka liang ka kynthei. Ynda la dep ka jingpynithuh ithaw, u kfĭii jong u shynrang u ĭathuh ba u pyrsa jong u, da kaba shai, u pypaw ha u ba u imon ĭa kata ka kynthei bad ba u kwah ban ĭapoikha bad ka. U pypaw ruh ba kum u kfĭii ka dei ka kamram jong u ban ĭakynduh ĭa u kfĭii ka kynthei bad ki kmie ki kpa jong ka ban ĭakren mar khmat bad ban ĭa sngewthuh ĭoh don ka jingĭadei kur, ka jingĭating ne ĭakam kur, ĭoh don ka jingĭadei parakha ne sohpet parakha ne ĭoh don kano kano kaba wit kaba thaifi, kaha nang kaha ma ka bym bit satia ban pynĭapoi kha ĭa ki.

Haba la ioh ka jubab na u kfii ne na u 'pasan ne 'pakhynnah ka kynthei ba ym don ei ei kaba kum kata, ki ia mynjur lang ban pynskhem ia ka jingiateh ktien.

Kum ka dak ka jingpynshkem ia ka jingiateh ktien, u shynrang u la pynkhreh lypa ia ka synjat ban ai ia ka kynthei. Ka synjat ka lah ban long da ka ksiar, ne da ka rupa, ne da ka tama, ka shong kat kum ka jinglah ne jingsngewbit u shynrang. U sei ka synjat ban ai ha u kfii jong u bad nangta u kfii jong u u ai ha u kfii jong ka kynthei ban pyndeng ha ka pyrsa jong u ha ka kti-pdeng. U shynrang um lah ban pyndeng ha ka samla jong u ha ka por iateh ktien. Ha kito ki kur kiba dang bat pyrkhing ia ka niam Khasi, u shynrang u ju pynkhreh lypa u ksai uba la jyrthiaw bha bad uba la kyllan da u pring uba ioh bad buh ha tyngier bad ha ka sngi iateh ktien, u kfii jong u da uta u ksai u teh ia ka kjat kmie ka kynthei ban pyni ba kata ka long ka synjat bad ba kiwei ki samla shynrang kin tip ba kata ka kynthei ka la don samla bad kim bit shuh ban iabyllud ne ialur samla bad ka. Haba la dep ka jingpynskhem ktien ki buh ka sngi ka ia ban pyniathoh ne pyniapoikha bad ki.

JINGKYLLI

1. Thoh shaphang ka rukom iateh 'sai-ioh ne iateh ktien u Khasi bad kumno kane ka trei kam ha ka juk mynta.

KA JINGPYNKHREH NA KA BYNTA KA JINGKYNTIEW KURIM

Shwa ban poi ka sngi ban pyndep ia ka jingkyntiew kurim, ka ju don ka jingpynkhreh pynkhrum na ka liang ka kynthei bad kumjuh u shynrang. Namar kane ka kam kyntiew kurim ka long kaba la iatip lang da u kfii, ki kmie ki kpa bad kiba haling hasem baroh, kumta ka jingpynkhreh ruh ka long kaba ishongkun kaba iadei dur bad kane ka kam. Ha ka rukom u Khasi, ka jingiapoikha poiman ne ka jingkyntiew kurim ka long ka kam kaba khraw, kaba don burc n bad kaba kyntang. "Kurim," ka mut 'ka kur' ne 'ki kur kiba im'. Ha ka jingkyntiew kurim, kine ar tylli ki kur kiba im, ki seng, ki pynwan dur ia ka longkur longjait, ka longkha longman ki khun jong ki kumba la buh la tang da u longshwa manshwa bad U Blei-U-nongbuh nongthaw. Ha ka jingpynkhreh, ki lum ia ki kfii, ki kmie ki kpa, ki kpa-san, 'pa-khynnah, kiba haling hasem bad ki kur ki jait tang ia kiba iajan eh, ban iapyrkhat pyrdaiñ, iakheifi iawoh ia ki jinglut jingsep na ka bynta ban pynbiang ia ki jingdonkam baroh ha ka jingkyntiew kurim.

Haba la dep mang ia ki jingdonkam baroh, ki sdang sa ka fiiewtang ha ka rukom khot briew sha kane ka jingkyntiew kurim. Ki 'mei-kha kiba nyngkong eh ban khot, nangta sa ki kur, ki kha ki man, kiba haling hasem baroh bad sa ki lok kiba sngewield bad sngewjan. Ha ka rukom Khasi kim ju

sngewtynnat ban khot ia u nongwei ne u mynder shi sngi, kim ju pyrkhath ia ka iohnong ne duhnong, ki shim ba ka poikha poiman ka dei ka jingpynbeit U Blei. Kumta ruh ki ngeit ba U Blei un kyrkhu parum pareh ia ka longiing longsem, ka longkha longman, ka longkur longjait bad ka ja ka dohkha.

JINGKYLLI

1. Iathuh lyngkot shaphang ka jingpynkhreh ha ka jingkyntiew kurim.

HA KA SNGI KYNTIEW KURIM NE SNGI PYNHAR SYNJAT

Haba la poi ka sngi ban pyndep ia ka jingkyntiew kurim, u shynrang u la dei ban leit sha iing ka kynthei. Shwa ba un mih na la iing ka kmie, u la pynkhreh lypa ia u kwai-u-tympew bad ka iarong. U kwai uba dei ban ai ia ka kynthei, u dei ban long uba phiah ar liang hynrei ia kiwei pat, u kwai uba phiah saw liang ne katno katno liang kat kum ka jingheh u kwai. U kieng ka iarong, u iaide bad u ksiang lem bad ki lok kiba ia leit on ryngkat bad u.

Ia u ksiang ki lah ban thung da u kfii lane da uno uno u briew uba ki ibit tangba u dei ban long u briew uba la met-iaw ne uba rangbah bha. U dei u ksiang u ban aiti ia uta u shynrang ha u kfii ne ki kmie ki kpa jong ka kynthei. Ka kynthei, u kfii jong ka, ki kmie ki kpa lem bad ki lok kiba iasynran ia ka ki la ia khreh ia khrum bad ki ia ap ha iing ban pdiang ia u shynrang. Katto katne na ki 'riew rangbah ki dei ban leit shaw ia u shynrang na lynti ba un wan. Mar ia poi ban rung ha dwar ne shyngkup ha iing ka kynthei, u ksiang u aiti ia u shynrang lem ka jingkyrkhu kyrdoh jong u bad ka jingkular na u kfii ne ki kmie ki kpa jong ka kynthei ban shimti ia u lada bha ne sniew.

Kumba ju long ka niam ka rukom, u shynrang ne u trai uba dei ban pyndep ia ka jingkyntiew kurim, u dei ban ai jaispong ia u ksiang da kaba lieh ne kaba saw ne da ka sala

ne ka khor kat kum ka jinglah bor jong u tangba um bit ban ai da kaba iöng. Ki kynthei ruh kat kiba leit shong synran kim bit ban tap mohkhlieh hynrei ki dei ban da sad da khyllong bha ban pynpaw ba ka long ka jingkmén bad ka jingleh sngewbha. Ha iing ka kynthei ki pynkhreh ka kiad hiar ha u klong bad ka bam ka sa katba kum ka jingdon ne jinglah jong ki.

Kawei pat ka rukom ka long ba u kpa jong u shynrang lane u kynja kpa uba dei u 'pasan, 'pa khynnah jong u shynrang lane ka kmie-nah ka kmie san lane ki para kynthei bad shynrang kim bit ban leit on ia la u khun ne u para jong ki kham tam ban r. ng ha iing ka kynthei ha ka sngi kyntiew kurim. Ki kheih ba ka long kumba aiti duh ia la u khun, u kur-u-para ha ka jait ne ka kur jong ka kynthei.

Ynda ka la dei ka por ba u shynrang un mih artat na la iing, na ka liang ka kynthei, ki phah katto katne ki rangbah ban leit tan ia u shynrang lem bad ki synran lane ki nongbud jong u ha lynti. Haba ki la iashem, ki sa ialeit lang sha iing ka kynthei. Tang shu poi ha phyllaw bad shwa ban rung ha iing, u ksiang jong u shynrang u iaid ha khmat ban rung ha iing, nangta rung u trai uba dei ban pyndep ia ka jinglapoikha bad sa bud ki paidbah baroh. U ksiang u aiti ia u shynrang ha u kfii lane u kpa ka kynthei bad uta u kfii ka kynthei u leit pynshong ryngkat ia u shynrang bad kata ka kynthei. Nangta ki shim ka iarong kwai u shynrang ki ai ha ka kynthei bad ia ka jong ka kynthei ki ai ha u shynrang. Nalor kata, ki pyndeng

ia ka sati u shynrang ha ka kynthei bad ia ka jong ka kynthei ha u shynrang. Hangta ki iashongthait shipor bad sa sdang ka jingiakren markylliang hapdeng u ksiang u shynrang bad u ksiang ka kynthei bad nangta sa bud ka rukom lehniam Khasi.

Ha kiba la long Khristan, ki nongleit tan ia u shynrang haba ki iashem ha lynti ne ha kano kano ka jaka kaba la iakut lypa, u knii ka kynthei u sei u kwai u tympew na ka iarong ne ka pla u ai nyngkong ha u trai u ban pyndep ia ka jingkyntiew kurim bad sa bud ka jingia ai kwai markylliang na ka liang u shynrang bad ka kynthei. Nangta ki sa ialeit sha ka iingmane ban pyndep ia ka niam ka rukom baroh. Ynda la dep ka niam ka rukom na iingmane ki leit beit sha iing ka kynthei. Ki kmie ki kpa lem bad kiba haling hasem ka kynthei ki ap ha iing ban pdiang bad ban kyrkhu kyrdoh ia u shynrang ne u pyrsa kurim jong ki. Ynda la dep ka niam ka rukom baroh, ki sa iashim bynta ha ka jingkhawai kyntiew kurim ne jingiapoikha poiman.

Lai angi hadien ba la pyndep ia ka jingkyntiew kurim ne jingiapoikha, baroh ar ngut shi tnga lem bad katto katne ki kur ka kynthei ki leit sha iing u shynrang ban iakynduh ia ki kmie ki kpa bad kiba haling hasem u shynrang kiba dang iajan ka jingiadei. Ki rah u kwai, u tympew, khyndiat u kpu bad ka shini ban ai burom ia kiba haling u shynrang.

JINGKYLLI

1. Ha ka sngi kyntiew kurim, ka don jingīapher ha ka rukom pynkhreh ia ka jingkyntiew kurim bad ka rukom lehniam hapdeng kito kiba dang bat ia ka niam Khasi bad kiba long Khristan. Sei ia ki nia jong phi ban pynshisha ia kaei kaba phi ong
2. Ha ka sngi kyntiew kurim don katto katne ki adong ne ki rukom Khasi ba ki arliang kur ki dei ban burom. Kiei kita bad iathuh bniah ia ki.
3. Ai ia ka jingmut jong kine ki ktien harum:
(a) Ka iarong (b) Shyngkup (k) Kyntiew kurim.

KA LAM DOH

Ka la ju long ka rukom haba don ka jingīapoikha poiman ne jingkyntiew kurim ka don ka jingkhawai, la ka long kaba rit ne khraw. Uba duk ne uba riewspah u pynlong ka jingkhawai kat kum ka jingdon bad ka jinglah jong u. Ha ki briew kiba kham biang ka jingīoh jingkot, na ka liang u shynrang, u ju phah lam uwei u sniang sha ka kynthei, shi sngi shwa ka jingkyntiew kurim. Ia une u sniang ki thied na iew bad ki leit lam da uba im khnang ban iohsngew ia ka jingpah u sniang ha iing ka kynthei. Borabor, ki ju phah lam ia une u sniang da u knii u shynrang lem bad katto katne ki nongbud. Ha ka por ba aiti ia u sniang ki pynlong ka jingīakren bad jingkyrkhu kyrdoth mar kyliang ban bha ban miat ka jingkyntiew kurim bad ka khawai dawai. Ha ki briew kiba duk ki bym lah ban lam sniang, ki phah tang ki kyntien jingīasyllok bad kyrkhu kyrdoth. Ha kiba duk ki bym lah ban khawai sniang, ki pynlong ka jingkhawai kaba rit da ka dohkha khnang ban pyndep ia ka niam ka rukom.

Ha ka sngi kaba dei pyndep ia ka jingīapoikha poiman ne ka sngi jingkyntiew kurim, na ka liang ka kynthei, ki pynkhreh ar tylli ki khiew kiba kyrpang, lada u khiew phiang lane uno uno u khiew, ban shet shi khiew ka ja bad shi khiew ka dohsniang ban leit lam sha ka iing u shynrang. Ia kane ka ja ka doh la ju leit lam da u knii ka kynthei lem bad katto

katne ki rangbah ban ai ha ka iing u shynrang khnang ba uta
uba dei ban iapoikha lem bad ki synran jong u kin loh ban
Iabam shwa ban kin Iamih na la iing.

JINGKYLLI

1. Balei u rangbah bad ka kynthai ki hap ban lamdoh
markylliang sha iing jong ki ha ka sngi kyntiew kurim?
Batai na ka jingsngewthuh jong phi ia ka jingthnu kaba
don halor kane.

KA RUKOM HABA PUN KHUN

Haba pun khun, ym don ka niam ka rukom kaba thikna ban pyndep. Haba la pyndep ia ka jingiapoikha poiman ne ka jingkyntiew kurim, la khmih ba ka kynthei kan pun bad kha la ki khun ki kti. Haba kam long kumta, ka lah ban don ka jingduna na ka liang ka kynthei ne u shynrang, ka lah ban long na kano kano ka daw jong ka jingpang bad ka lah ruh ban long ba la kum laid lait ia ka aifi longbriew manbriew ne ka niam ka rukom iapoikha poiman Khasi.

Ka por pun khun ka dei ka por kaba kyrpang ia ki kynthei. Haba sdang seng ne pun khun, don ki kynthei kiba sngewthuh bad kham bun ki bym sngewthuh ba ka long kumta kham tam kito kiba pun-ra ne pun khlem da poi ka jinglong kynthei ha ka rukom kaba beit bad ryntih. Kito lei lei kiba dang shong kurim shen bad kiba sdang pun nyngkong kim da sngewthuh eh ba la pun ne ym pun, hynrei ha kum kane ka por, ki ud ia ka jingking khlich, kynroi prie, pang ka syngkai, jrem ka met bad shoh samthiah. Haba la pun khun ka don ka jingkylla ha ka sniehdoh, ka jymbuifi bad ka dur khmat. Kham bunsien ki 'riew tymmen ki lah ban ithuh ia ki kynthei kiba la armet tang da kaba shu peit ia ka dur khmat jong kito kiba armet.

U shynrang lane u lok, ha kawei pat ka liang, haba u Iohi ba ka lok ka leh pang ne ud, u isynei hynrei ym lah ban leh da kumwei pat. U lah ban phah sumar ha ki briew kiba sngewthuh ia kane ka jingshitom lane ha ki doktor hynrei kata ka jingud ka lai sah hi katba ym pat dei ka por ban lait. Kane ka lai

bteng hi ha ki bnai kiba nyngkong, ba ar, ba lai bad saw, hynrei ynda la dap san bnai ka jingud ka la duna, ka met ka la kham skhem bad ka la dei artat ka por ban khih u khyllung.

Ha ka rukom Khasi ka don ka jingñiewkor bad burom ïa ki kynthei kiba pun khun ne armet. Katba lah, ki ju pynbiang ïa ka jingdonkam jong ki, la duk ne riewspah, kham tam ha ka bam ka dih. Haba ki ong "threw ne sliang" kiba armet, ka mut ba dei ban ai lane pynñoh, ym bit ban pynduh.

Ki kynthei Khasi kiba ïashongkha para-khasi, la saiñ dur lypa ïa ka jinglong khasi naduh ba pun ha kpoh ka kmie, ha ka dur ka dar, ka rynñeng rynñot, ka rukom pyrkhat wat haduh ka rukom bam. Haba la kha, la ju ong ba une ne kane ka khun u khong kmie ne khong kpa, khong 'meikha ne ñiakha bad kumta ter ter. Kim ju khong sha kiwei pat ki jait bynriew. Kito kiba ïashongkha khleh bad u dkhar, u sahep, u shaina ne uno uno u jaitbynriew, kham ñiar ba ki khun kin khong khasi, ki ïapher ha ka dur ka dar, ka ryn-ñeng ka rynñot bad haduh ka rukom pyrkhat.

Ki kynthei Khasi kiba armet, ha ka por ba dang khyndiat bnai bunsien ki ju pynpaw ïa ka jingkwah jong ki ban bam ïa ki jingbam Khasi kiba pher ba pher bad kham kyrpang. Kane ka rukom kwah jingbam ka ïapher na uwei u khun sha uwei pat. Don ka por ba ki sliang ban bam sohjew ne soh ngang ne uno uno u soh; don ka por ba ki threw ban bam tung rymbai, ne tungtap ne pudina; don ka por ba ki kwah ban bam jadoh, doh khlich sniang ne doh shyieng ne kharang; don pat ka por ba ki kwah dih sha da u 'pu-maloi ne putharo ne pusyep bad

kumta ter ter. Kane ka rukom jingkwah ka pynpaw ia ka jinglong tynrai ka longdoh longnam Khasi. Lada don pat napdeng ki kynthei Khasi kiba threw ban bam rosakylla, jalibi, mithai ne kiba kum kita ha ka por ba ki dang ar-met, kata ka pynpaw ba u kpa jong uta u khyllung um dei u Khasi. U lah ban dei u kpa dkhar ne u kpa khleh ne uwei pat u jaitbynriew.

Ha ka rukom Khasi, ki kynthei kiba armet kim bit ban leit on thang kham tam kiba iap mynsaw. Haba ki thain jain, thain shang, ne kria ne kano kano ka jingthain kim bit ban thain dam ne ban pynwai ia ki jingthain. U lok um bit ban thang nar saw, ban pyniap bsein, haba satep iing um bit ban pynwai ia ka satep. Ynda la dap kumba hynhiew bnai haduh shiphew bnai (bnai khasi) ki sa khad syiar, kaba ki ong, "Tap Kpoh" ban dup kha suk kha sain.

Haba la jan kha artat, ki pynkhreh lypa uwei u khiew-um-sohpet ban pynsum ia i khyllung, kawei ka ktang siej ne skong ban ot sohpet bad uwei u khiew ranei ban buh ia ka shynnai ne ka jhep. Borabor, dei ka 'meikha ne fiakha kaba ju wallam ia u khiew-ranei. U nongshna khiew-ranei u shna ar jait ia u khiew-ranei – shynrang bad kynthei. U shna ha kata ka rukom ba ka shyntur u khiew ranei shynrang ka stang bad u khiew ranei kynthei ka rben . Ka 'meikha ne fiakha haba ka leit thied khiew-ranei na iew, ka khmih kat uba ka i shan khmat. Haba la wallam ha iing, ki iit ki bishar ia ka dak ha shyntur u khiew-ranei ban tip lypa la ka kmie kan kha khun shynrang ne khun kynthei.

JINGKYLLI

1. Haba iashongkha khleh bad kiwei pat ki jaitbynriew, ka ktah kumno ia ka jinglong tynrai ka jaitbynriew.
2. Kiei ki daw ba la pynlong ka jingiashongkha khleh hapteng ka jaitbynriew Khasi bad kiwei pat ki jait bynriew. Pyni ha kano ka rukom lah ban iada na kane ?.
3. Kiei ki jingbam ba kyrpang ba ki kynthei Khasi ki donkam ha ka por ba dang armet ? Batai ia ka dor ka jinglong tynrai ka jaitbynriew kaba iadei bad ki jingbam ?
4. Iathuh ia ki adong kiba u lok bad ka lok kim bit ban leh ha ka por ba dang armet. Batai ia ki jingmut kiba don ha lyndet jong kita ka adong.
5. Ai ia ka jingmut jong kine ki ktien harum :
 (a) Pun-ra (b) Khong 'mei-kha (k) Khiew um sohpet (d)
 Ka ktang siej ne skong (e) Khiew ranei.

KA JINGIEHNOH TNGA NE JINGPYLLAIT SAN-SHYIENG

Haba la pyndep ia ka jingiapoikha poiman ne ka jingkyntiew kurim, la khmih lynti ba ka longiing longsem, ka longkur longjait, ka longkha longman kan long kaba suk ba saiñ, kaba roi parum-pareh bad kaba dap ka ja ka dohkha. Ki iing kiba poikha poiman ha ka burom, tang toh khat-let, na kano kano ka daw lah ban mih ka jingiakajia-majia, ka jingiania-iamai bad ka jingbym iashongsuk bad jingiasngew-sih haduh bad da ialait tnga noh. Haba poi ha kane ka apot, u knii-u-kpa u ialeh katba lah ban tem baroh arliang ban iashongsuk shongsaiñ, ban nym iakaw-kaw daw-daw bad ban iapyndem iwei ia iwei pat. Lada shem ba ym lah ban pynbeit ban pynsuk bad baroh arngut shi tnga kim iamon shuh ban iashong iasah ryngkat bad ba ki la iakwah hi ban iakhlad noh, u knii-u-kpa u hap ban pyllait san-shyieng ne pyniakhlad tnga noh ia ki. Ban pynialait tnga, donkam ban iadon ki ksiang baroh arliang bad ki knii ban pyniakhlad ne pyllait san shyieng ia ki.

Kito ki bym don ka synjat bad ki bym iapoikha poiman ha ka burom, ym donkam ban don ksiang, tang u knii-u-kpa, kiba haiing hasem, ki kur bad katto katne ki para briew ban iadon lang ban dup long ka sakhi.

Ha ka rukom Khasi, ka jingiapyllait tnga ka long ha khmat ki bakhraw-batri ne ki tymmen ki san ha shnong. Ka kynthei bad u shynrang ki bat mar san tylli ki sbai ne peisa. Ka kynthei

ka ai nyngkong ha u shynrang ia kito ki san tylli ki sbai, u shynrang u sa ai baroh shiphew ki sbai ha ka kynthei bad ka kynthei ka sa ai kylla ha u shynrang baroh shiphew tylli ki sbai bad nangta u sa bret sha khyndew bad da kaba leh kumta ki pynbna paidbah ha shnong ba uta bad kata ki la iapyllait tnga bad ym don jingiadei shuh hapteng jong ki, kumta ki la lah ban iapoikha shawei pat, lada ki mon.

Ka kynthei ne u shynrang katba ym pat iapyllait ne iehnoh-san-shyiang kim lah ban ioh tnga shawei pat.

U shynrang haba u don ka tnga trai ha iing um lah ban leit tnga sa kawei pat. Lada u leit ar ne lai ki tnga kynthei, hapteng ki Khasi, la niew ba ka long kaba sang. Ia kito ki tnga kiba u ioh hadien ne u ioh nalor ka tnga trai, la khot ka "Tnga tuh". Um lah ban pyniashong iasah ryngkat ha iing ne ha shnong ia ka tnga trai bad ka tnga tuh namar ki ialong "Shi birang" ne "Shmi-rang". Ia ki khun jong ka tnga trai ki ong, "Khun trai" bad ia ki khun jong ka tnga tuh ki ong, "Khun kliar". Ia ka kamai kajih jong u kpa ki ioh bad long trai tang ki khun trai. Ki khun kliar kim don hok ei ei ruh ban dawa ia ka kamai kajih u kpa. Ki lah ban ioh tang ka bynta ne bhah kaba u kpa u la ai hi.

Ha kiba la long Khristan, u shynrang um lah ban ri bad sumar ar ne lai ngut ki tnga kynthei. Ha ka Bible, la iathuh ba U Blei u thaw ia u briew (Adam) bad ka briew (Im). Kine baroh ar ngut ki long shi tnga. Ym shym thaw ar ne lai ki

kynthei na ka bynta uwei u briew. İa u shynrang lane ka kynthei kiba İoh tnga nador ka tnga trai İa ong, "Klim". Ki nongpynİathoh kurim kiba bat bad pyndonkam İa ka Indian Christian Marriage Act ki lah ban pynİapyllait tnga tang da ka bor jong ka aİİ ne ka Kashari.

JINGKYLLI

1. Thoh bniah shaphang ka rukom İapyllait san shyieng u Khasi. Ha ka rukom pyrkhat Khasi kaei ka saja kaba dei ban ai İa u ne kaba klim.

KA JINGHIAR PATENG

Ka jaitbynriew Khasi ka long kawei na ki jaitbynriew kaba phylla bad kham pher na kiwei pat ki jaitbynriew. Lah ban don katto katne ki jaitbynriew ha ka pyrthei kiba long kum ka jaitbynriew Khasi kiba shim jait bad hiar pateng na ka kmie. Ha ka rukom Khasi, ka khun khatduh ka long ka nongloh pateng ia ka iing kmie bad ka nongmei nongpa bad kiwei pat ki para kynthei kiba ki la shong kurim ki loh bynta na ka kmie ia ka khyndew ka shyiap, ki khiew ki pliang, ki jyndeng bad kiwei kiwei kat kum ka jingsngew bit ka kmie hynrei ka bynta kaba bun ka hap ha ka khun khatduh. Ha ka jingshisha, ka khun khatduh kam shym loh lut baroh ia ka jingdon jingem, hynrei ka long pynban tang ka nongri nongsumar ia ka nongmei nongpa bad ka nongkynti ki kmie ki kpa. Ka khatduh kam lah ban die lane ai bynta ia ki briew ia ka nongmei nongpa khlem da kynjoh ktien lane khlem da loh ka jingmynjur na u kñii rangbah lane na ki hynmen.

Ka iing Khatduh la ñiew kum ka iing kaba kyantang lane iing niam da ki hynmen bad para, kynthei bad shynrang, wat hadien ba ki la shong kurim bad shong ha la ka jong ka iing. Ka khun khatduh ka loh ia ka nongmei nongpa baroh bad ka long kumta pateng la pateng. Lada jia ba kam don khun kynthei ban loh pateng, ka hynmen kaba bud ryngkhi ka dei hok ban loh ia ka nongmei nongpa bad nangta ka hiar pateng sha ka khun khatduh jong ka.

Ka iing-khatduh ka dei ka jaka ia kynduh jong ki para bad ki hynmen jong ka, shynrang bad kynthei, ki kfii, ki 'mei-nah, 'mei-san bad kiba haing hasem baroh kiba dang iajan ka jingladei. Ka bat ia ka kyrdan kaba kham ha khmat ha ka iing ka sem. Ka kit khlieh ma ka ban sumar ia ki kmie ki kpa ha ki sngi ka jinglong tymmen jong ki, ia ki para shynrang bad kynthei ki bym pat shong kurim bad ka kdup ruh ia ki para ne hynmen shynrang kiba shah leh beif bad shah beh ha ki tnga jong ki lane kiba hap ban wan shong noh sha iing-kur. Ha kane ka ka juk mynta ba la shai ka pyrtnei, ki kmie ki kpa kiba ioh ba kot lane kiba riewspah ki la sdang ban ai bynta lem ia ki khun shynrang ruh na ka jingdon jingem jong ki kham tam ia ki khun shynrang kiba duk.

Ki Khasi kiba shong ha ki thaif kiba ngi khot "Ki War", ha kawei pat ka liang, ki ai bynta ne bhah lang ia ki khun kynthei bad shynrang ia ka nongmei nongpa hynrei ia ka bynta kaba bun ka bat ka khun khatduh ryngkat bad ka jingkhmih bad pyniaid u kfii rangbah.

Ha ka rukom Khasi, ia ki para kynthei bad shynrang la khot ki "Nongmih-ling". Haba ki la shong kurim ki la dei ban mih noh na ling ka kmie bad wad la ka jong ka ling. Kumba la kdew sha khmat, ka khun khatduh kam lah ban die duh ia ka nongmei nongpa ne ka bynta ba la buh ka kmie, katba kiwei pat ki khun kynthei ki lah ban die ia ka bynta kaba ai ka kmie kat kum ka jingsangewbit jong ki.

Ha ka rukom Khasi, haba ka khun khatduh ka leh ia kano kano ka kam kaba ki Khasi ki “Kheĩñ ba ka long kaba sang”, kum haba iashongkha bad kiba dang ia kheĩñ sang, kaba klim, kaba ia shongkha bad u nongwei, kaba kylla sha kawei pat ka niam pyrshah ia ka mon ki kmie ki kpa lane khlem ka jingmynjur ki kmie ki kpa, kam don hok ban dawa ia ka nongmei nongpa bad u kñii lane ki kmie ki kpa ki lah ban jied da kawei pat ka khun kynthei ban mih pli ne ban long ka nongioh pateng ha ka jaka jong ka.

Ki kmie ki kpa ki bym don khun kynthei lane khun shynrang, ia kata ka iing la khot ka “Iing iapduh”. Ia ka nongkynti bad ka jingdon jingem jong ki ka ioh pateng ka khun khatduh ka para arkmie lane lai kmie kat kiba kham jan ka jingialongdoh longsnam lane iadei kur. Ia ka iingkur lane khyndew kur ym ju bit ban ai pateng sha ka “Kha”, lane ka tnga ki para shynrang.

JINGKYLLI

1. iathuh bniah shaphang ka rukom hiar pateng bad ka kam ram ka khun khatduh ha kaba sumar ia ka iing ka sem bad ka nongmei nongpa.

1. Ki Biew U Pui Sui (Part I & II)
2. Puih Chhary
3. Ki Nukha Ha Ka Jingim Ga Del Baw Phak
4. Ki Nongthak bad ka SKut Pynpaw
5. La Pyndep
6. Ki Biew ha ka Babi
7. Ka History ka Balang Laban
8. Ka Matti U Blei
9. The Tribal People
10. The Preparation for the Gospel in Traditional Belief
11. Ki Jinghikai Shong Tynrai ka Jingbaptis
12. Ka Jingim Tip-Biew Tip-Blei (Part I & II)
13. Ka Lawei U Khasi
14. Ki Jingkynshew ha ka Bible
15. KA DIENSHONHI (A Khasi Encyclopaedic Dictionary)
16. Ka Jymbriew bad ka Thymmei Longkur Longjait u Khasi
17. Hei ! lakhmh la ki song
18. U Khasi bad ka Mariang

- 1 Khasi Book Stall, K J P Assembly Complex
- 2 K J P Assembly Book Room K J P Assembly Complex
- 3 Ibasuk Book Stall, Police Bazar
- 4 The Shillong Co-operative Marketing Society Limited
- 5 Rev Dr I Kharkongngor, Nongthymmai, Nongkhyriem, Sh- 14
- 6 Shandora Book Centre, Room No 14, KJP Assembly Complex,
Ground Floor, Shillong